

Digitized by Google

MIRACLE DE NOSTRE DAME,

DE SAINT IEHAN CRISOTHOMES & DE ANTHURE, SA MERE;

FRANSKT SKÅDESPEL FRÅN DET FJORTONDE ÅRHUNDRADET,

EFTER EN HANDSKRIFT PÅ NATIONAL-BIBLIOTEKET I PARIS

FÖR FÖRSTA GÅNGEN UTGIFVET.

AKADEMISK AFHANDLING,

SOM MED SAMTYCKE AF

VIDT BERÖMDA FILOSOFISKA FAKULTETEN I UPSALA

FÖR FILOSOFISKA GRADENS ERHÅLLANDE

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AF

CARL WAHLUND,

FIL. KAND. AF VERMLANDS LANDSKAP,

PÅ ÖFRE FILOSOFISKA LÄROSALEN DEN 22 MAJ 1875

KL. 10 F. M.

STOCKHOLM, 1875.

P. A. NORSTEDT & SÖNER

KONGL. BOKTRYCKARE.

TILL

MINA FÖRÄLDRAR

EN GÄRD

AF VÖRDNAD OCH KÄRLEK.

Handskriften n:is 819 och 820 (förr 7208 4A och 7208 4B, fonds de Cangé 13 och 14), med titeln *"Miracles de N.-D. par personages"*, på National-Biblioteket i Paris är, så vidt man vet, den enda i sitt slag och måste anses vara af synnerligt värde, icke blott derföre att de 40 medeltidsskådespel, den innehåller, utgöra ett rikt prof på Frankrikes dramatiska literatur för ett halft årtusende sedan, utan i synnerhet emedan de äro nästan allena stående minnesmärken af dramatisk konst från det århundrade, som såg dem uppkomma. De bidraga till att fylla den lucka, som finnes inom franska dramatikens historia efter Ludvig den Heliges tidehvarf, hvilket i literärt hänseende jemförts med Ludvig den Fjortondes, och intill dess Frankrikes första teater öppnades af Passionsbröderna i Paris år 1402. Har man nemligen uti de forntida dikter, nutiden eger qvar, följt det franska dramats fortgång från dess upprinnelse och dervid sett det trettonde århundradet frambringa utom öfriga styc-ken ett religiöst skådespel i le Miracle de Theophile af af Rutebeuf, ett mera verldsligt i li Jus de Saint Nicholai af Jean Bodel, en första franska komedi i li Jus Adan ou de la Feuillie af Adam de la Halle, som äfven kallades "den puckelryggige från Arras", ett tidigaste herdedram i li Gieus de Robin et de Marion af samme truvär, så möter med det fjortonde århundradet en i poetiskt afseende fattigare tidrymd. Ojemförligt förnämsta källan till kunskap om denna öfvergångstids dramatiska diktning är just den enda handskrift, här ofvan nämnts. De andliga spel, den gömmer, ega alltså den

betydelsen, att de inom franska dramats utveckling bilda öfvergången från näst föregående århundrade till det näst efterföljande, till tiden för de egentliga mysteriernas blomstring, då bröderne Arnould och Simon Gresban, Jean Michel d'Angers och före dem andra förenade inom *en* ram de mångfaldiga, på samma gång rörande och uppskakande tragedier, som färdiggjorda erbjödos i den heliga historien. Genom att sålunda ej längre, såsom skett, inskränka skådespelets ämne till legenden om det särskilda helgon, hvars dag skulle firas, möjliggjorde de spelandet af samma stycke, när helst så önskades; och genom att tillika vidga skådespelets form förlängde de äfven tiden för dess uppförande till flere dagar, ja veckor, och det var detta, som ledde till öppnandet af en ständig teater och dermed till ett nytt skifte i dramats historia.

Nämnda handskrift utgöres af två volymer i mycket stort qvart-format, inbundna i rödt saffian. Den är skrifven på pergament och, såsom det synes, af samma hand, är tvåspaltig med ungefär 40 rader på spalten och är prydd med fina miniatyrer, till antalet lika med skådespelen, hvilkas förnämsta uppträden de också framställa. Denna literära skatt, hvilken franska staten lyckades förvärfva år 1733, hade kostat sin förre egare, J.-P.-G. Châtre de Cangé, den anspråkslösa summan af 200 francs, efter hvad en anteckning af hans egen hand i början af hvardera volymen utvisar. Paulin Paris [1]) har i sin beskrifning öfver en del af det stora franska bibliotekets handskrifter äfven redogjort för denna, men har ej något längre dröjt vid den, "utaf fruktan", säger han, "att få svårt att sluta". Likväl har han lemnat en fullständig förteckning på de dramer, som der inneslutas, 22 i den förre och 18 i den senare volymen. Samma förteckning

[1]) A.-PAULIN PARIS, Les Manuscrits françois de la Bibliothèque du Roi, leur historie et celle des textes allemands, anglois, hollandois, italiens, espagnols de la même collection; Paris, Techener, 1836—1848, 7 vol. in-8°. Sjette delen, 1845, sidd. 331—340.

offentliggjordes redan af de Beauchamps [2]), få år efter det handskriften sjelf blifvit offentlig egendom genom att införlifvas med "konungens bibliotek"; men af dramerna hade ännu hundra år efteråt endast *ett* blifvit tillgängligt i tryck och blott i ett par hundradetal exemplar, som närmast voro afsedda för en fornminnesförening i landsorten, då Jubinal [3]) sökte leda den literära allmänhetens uppmärksamhet på denna värdefulla urkund genom att återge samma innehållsförteckning. Han omnämner visserligen icke, att den förut fans att läsa i tryck, men äfven med kännedom häraf måste han hafva ansett, att en ny och ordagrann uppgift på öfverskrifterna till de stycken, denna dyrbara samling omfattar, icke skulle blifva gagnlös. Han hoppas nemligen vid uppräknandet af dessa öfverskrifter möjligen vidröra ämnen, hvilka med förkärlek omfattats af lärde, de der på så sätt kunde förmås bringa flere af skådespelen i dagen. Också blefvo under de färre än tio år, som följde på detta Jubinals väl beräknade meddelande och till Paulin Paris' ofvan anförda upplysningar om ifrågavarande "mirakler", flere än tio af dem mångfaldigade genom pressen. Sistnämnde författare uppger antalet af handskriftens tryckta stycken till elfva, men han har ej medräknat tvenne, som funnos utgifna bland en med gammalgötiska bokstäfver och med annan ålderdomlig utstyrsel tryckt samling af franska medeltidsarbeten (Collection Silvestre). Sedan hafva ytterligare två befordrats till tryckning, så att hitintills utgifna uppgå sammanlagdt till femton [4]). Slutligen finnas ännu några bland dem,

[2]) De Beauchamps, Recherches sur les Theatres de France, depuis l'année onze cens soixante & un, jusques à present; A Paris, chez Prault, Pere, 1735, 3 vol. pet. in-8°. Första delen, sidd. 234—240.

[3]) Achille Jubinal, Mystères inédits du quinzième siècle, publiés, pour la première fois, d'après le manuscrit unique de la bibliothèque Sainte-Geneviève; Paris, Techener, 1837, 2 vol. in-8°. Förre delen, företalet, sidd. XXIV—XXVIII.

[4]) I sin nyss omtalade förteckning yttrar Jubinal uti en not vid le Miracle de Guillaume d'Aquitaine, eller såsom det i den ursprungliga texten heter, le Miracle de N.-D., de Saint Guillem du desert

som väl ej fullständigt bekantgjorts, men som temligen utförligt skärskådats af Onésime Leroy [5]).

Ofvannämnda, ur *"Miracles de Nostre Dame"* hemtade stycken, som af trycket utgifvits, äro, uppräknade i den ordning, de utkommit:

1. Miracle de N.-D., de Robert le Dyable, publié, pour la première fois, d'après un Ms. du XIVe siècle, de la Bibliothèque du Roi, par plusieurs Membres de la Société des Antiquaires de Normandie; Rouen, Édouard Frère, 1836, in-8:o, fig. (i Hdskr. n° 33, vol. 2, f° 157 r°—172 v°).
2. Miracle de N.-D. et de Sainte Bautheuch, publié pour la première fois, d'après un Ms. du XIVe siècle, par E-Hyacinthe Langlois du Pont-de-l'Arche. Utgafs såsom tillägg till: Essai sur les Énervés de Jumiéges, et sur quelques décorations singulières des églises de cette abbaye; Rouen, Éd. Frère, 1838, in-8°, fig. (i Hdskr. n° 34, vol. 2, f° 173 r°—191 v°).
3. Miracle de N.-D., d'Amis et d'Amille, utgafs i Théâtre français au moyen-âge, publié d'après les manuscrits de la Bibliothèque du Roi, par M. M. L.-J.-N. Monmerqué et Francisque Michel (XIe—XIVe siècles); Paris, Auguste Desrez, 1839, gr. in-8°, sur deux colonnes, sidd. 219—264 (i Hdskr. n° 23, vol. 2, f° 1 r°—14 v°).

---

etc.: "M. Thomassy, ancien élève de l'école des Chartes, qui se propose de publier prochainement le roman d'Aymeri de Narbonne, va nous donner bientôt ce Miracle qui se lie accessoirement au sujet du poème. "Denne M. Thomassy har visserligen skrifvit uppsatser om Saint Guilhem du Désert under de närmast följande åren i både Mémoires de la Société des Antiquaires de France och Bibli thèque de l'école des Chartes, men miraklet måtte ha uteblifvit. — Det skådespel, hvarmed handskriften afslutas, och som handlar om Saint Alexis, lärer enligt personligen gjordt meddelande till utgifvaren af hosföljande skådespel vara att förvänta utaf författarena till arbetet: La Vie de Saint Alexis, textes des XIe, XIIe, XIIIe et XIVe siècles, publiés par Gaston Paris et Léopold Pannier; Paris, 1872.

5) Onésime Le Roy, Études sur les Mystères, monumens historiques et littéraires, la plupart inconnus; Paris, L. Hachette, 1837, in-8°. Andra kapitlet, sidd. 40–109.

4. Miracle de Saint Ignace [6]), i Théâtre frç. au moyen-âge, sidd. 265—293 i Hdskr. n°) 24, vol. 2, f° 16 r°—26 v°).
5. Miracle de Saint Valentin, i Théâtre frç. au moyen-âge, sidd. 294—326 (i Hdskr. n° 25, vol. 2, f° 28 r°—37 v°).
6. Miracle de N.-D., comment elle garda une femme d'estre arse, i Théâtre frç. au moyen-âge, sidd. 327—364 (i Hdskr. n° 26, vol. 2, f° 39 r°—51 v°).
7. Miracle de N.-D., de l'empereris de Romme, i Théâtre frç. au moyen-âge, sidd. 365—416 (i Hdskr. n° 27, vol. 2, f° 53 r°— 68 r°).
8. Miracle de N.-D., d'Ostes, roy d'Espaingne, i Théâtre frç. au moyen-âge, sidd. 431—480 (i Hdskr. n° 28, vol. 2, fol. 69 r°—83 v°).
9. Miracle de N.-D., de la fille du roy de Hongrie, i Théâtre frç. au moyen-âge, sidd. 481—542 (i Hdskr. n° 29, vol. 2, f° 84 r°—102 v°).
10. Miracle de N.-D., du roy Thierry, i Théâtre frç. au moyen-âge, sidd. 551—608 (i Hdskr. n° 32, vol. 2, f° 139 r°—156 v°).
11. Miracle de N.-D., coment le roy Clovis se fist crestienner, i Théâtre frç. au moyen-âge, sidd. 609—668 (i Hdskr. n° 39, vol. 2, f° 262 r°—279 v°).
12. Miracle de N.-D., de Berthe, femme du roy Pepin, nouuellement imprime a Paris, Silvestre (imprimerie

---

[6]) J. L. Ideler, Geschichte der Altfranzösischen National-Literatur von den ersten Anfängen bis auf Franz I, nebst zahlreichen Sprachproben; Berlin, Verlag der Naucksehen Buchhandlung, 1842, in-8°, har meddelat bland språkprofven (sidd. 253, 254) två "Rondels du Miracle de Saint-Ignace", hvilka lånats ur inledningen till Mystère de Saint Crespin et Saint Crespinien, publié pour la première fois, d'après un manuscrit du XVe siècle, conservé aux Archives du royaume, section historique, par L. Dessalles et P. Chabaille; à Paris, chez Silvestre (imprimerie de Terzuolo), 1836, gr. in-8°, orné d'un facsimile, Avant-propos, sidd. XVI–XVII. Den senare af dessa rondels är ej hemtad ur le Miracle de Saint Ignace, men väl ur det nästföljande stycket i handskriften, le Miracle de Saint Valentin. — Ideler yttrar om dem: "Sie erinnern lebhaft an den Prolog im Himmel vor Göthe's Faust".

de Crapelet), 1839, in-16, éd. goth. (i Hdskr. n° 31 vol. 2, f° 117 r°—138 v°) [7]).

13. Miracle de N.-D., de la marquise de la Gaudine, nouuellement imprime a Paris, Silvestre (imprimerie de Crapelet), 1841, in-16, éd. goth. (i Hdskr. n° 12, vol. 1, f° 115 r°—126 v°).

14. Miracle de N.-D., de l'empereur Julien, utgafs i Origines latines du théâtre moderne, publiées et annotées par M. Édélestand Du Méril; Paris, A Franck, 1849, gr. in-8°, sidd. 305—353 (i Hdskr. n° 13, vol. 1, f° 127 r°—138 v°).

15. Miracle de la nativite nostre Seigneur Jhesucrist, i Or. lat. du théâtre mod. par M. É. Du Méril, sidd. 354—389 (i Hdskr. n° 5, vol. 1, f° 46 v°—55 r°).

Bland de stycken, för hvilkas innehåll Onésime Leroy redogjort, träffas tvenne, som ännu äro outgifna. Ehuru handlingen i begge dessa är förlagd inom klostrets verld, hafva de dock föga likhet sins emellan. Det ena, hvars öfverskrift är: "une femme nommée Théodore qui pour son péchié se mist en habit de homme, et pour sa penance faire, devint moine et fu tenue pour homme jusques après sa mort", har vunnit sin granskares synnerliga beundran. Måhända inlägger han likväl mera hänförelse, än sanning i yttranden sådana som: "C'est là le sublime de l'humilité, de la pénitence chrétiennes. Vous ne trouverez rien dans l'antiquité profane de comparable à cette situation", eller "La poésie antique est ici retrouvée avec tout ce qu'y ajoute de sublimité le christianisme". Om det andra skådespelet, hvilket skildrar, huru "une nonne laissa son abbaie pour s'en aler avec un chevalier

[7]) Af detta skådespel har KARL BARTSCH intagit en liten del uti sin Chrestomathie de l'Ancien Français (VIIIe—XVe siècles) 2:e éd.; Leipzig, F. C. W. Vogel, 1872, col. 433—438. — Att alla tolf, hittills uppräknade styckena hemtats ur den senare volymen af handskriften, kan förklaras deraf, att den förre (enligt hvad Fr. Michel upplyser i första noten på sid. 216 i Théâtre frç au moyen-âge, 1839) då vara förkommen från Biblioteket.

qui l'espousa, et depuis qu'ilz orent eu de biaux enfans Nostre Dame s'apparut a elle, dont elle retourna en s'abbaie, et le chevalier se rendi moine", säger Leroy, att det är "une pièce un peu *gaie*, qui n'a guère de rapport avec celle-ci (Théodore), et paraît avoir été faite plutôt pour un château que pour un couvent" [8]).

Några enstaka stycke i samlingen torde sakna andra skäl än språkliga att utgifvas af trycket. Åt minstone finner samme, meranämnde författare le Miracle de Saint Jehan le Paulu vara både föga tilltalande och dess utom svårfattligt. Äfven Francisque Michel yttrar om det samma, att det ej eger tillräckligt värde att intagas i det hufvudsakligen af honom utgifna arbetet Théâtre frç. au moyen-âge.

De två dramerna slutligen om Saint Lorens och om "un parroissian escommenié que N.-D. absolu", ett i hvardera volymen af handskriften, hafva vid afskrifningen ty värr lemnats ofulländade. De näst efterföljande bladen på båda ställena äro oskrifna och voro afsedda att mottaga fortsättningen.

Närmaste fråga att söka afgöra angående handskriften vore att bestämma, *när* den först sett dagen. Att härutinnan ernå full visshet är förenadt med stora svårigheter, ty äfven för den, som eger mycken vana att läsa pergamentskrift från medeltiden (och paleografien är snarare en vana än en vetenskap, såsom Léon Gautier [9]) anmärkt) är det svårt att med säkerhet sluta till en handskrifts ålder af dess yttre egenskaper, dess allmänna utseende, af formen på dess bokstäfver, färgen

---

[8]) H. Tivier, Histoire de littérature dramatique en France depuis ses origines jusqu'au Cid; Paris, Ernest Thorin, 1873, in-8°, egnar ett helt kapitel (det sjunde. sidd. 157—188) åt Les Miracles de N.-D., men de stycken, af hvilkas innehåll han lemnar kortfattade skildringar, återfinnas alla — med undantag af de båda om Théodore och om Robert le Dyable — i Théâtre frç. au moyen-âge.

[9]) Léon Gautier, Quelques mots sur l'étude de la Paléographie et de la Diplomatique, 3e éd.; Paris, Auguste Aubry, 1864, pet. in-8°.

och tjockleken på dess pergament, och dylikt. De grunder, man dervid följer, äro nemligen icke säkrare, än att de kunna leda till misstag på ett helt århundrade, såsom också medgifvits af författarena till Nouveau Traité de Diplomatique [10]). Dock gör man sig efter all sannolikhet icke skyldig till ett *så* stort misstag, om ens till *något*, i fall man antager förevarande handskrift vara skrifven, eller åt minstone författad, inom den andra hälften af trettonhundratalet.

Till stöd för ett sådant antagande skulle några, om ock ej fullt bindande, s. k. yttre bevis kunna uppsökas. Då [11]) t. ex. linierna, som uppbära de skrifna raderna, från och med fjortonhundratalet företrädesvis drogos med rödt bläck, äro de i vår text ritade med silfverstift, såsom förut varit vanligt. Vidare, då [11]) man under femtonde århundradet såsom komma använde en punkt eller ett snedt streck, har man under det fjortonde deremot, liksom oftast i den handskrift, hvars ålder nu är ifråga, begagnat mycket finare och mera upprätt stående streck till skiljetecken [12]). Eller vidare, då [11]) bokstafven *h* mestadels i skrift från de tre århundradena närmast efter år 1400 skrefs såsom vårt långa *s*, förblandas deremot ej lätt samma bokstäfver i fornskrifter från föregående tid, lika litet som uti det prydliga arbete, afskrifvaren af les Miracles de N.-D. skänkt åt efterverlden. Några andra iakttagelser vid de enskilda bokstäfvernas

---

[10]) (D. Tassin & D. Toustain) Nouveau Traité de Diplomatique, où l'on examine les fondements de cet art, on établit les règles sur le discernement des titres et l'on expose historiquement les caractères des bulles pontificales et des diplômes donnés en chaque siècle, — par deux religieux bénédictins de la Congrégation de Saint Maur; Paris, chez G. Desprez et P.-G. Cavelier, 1750—1765, 6 vol. in-4°. Andra delen, (Caractères extrinsèques des titres, histoire de l'écriture, éléments de Paléographie) sid. 354.

[11]) Enligt L.-ALPH. CHASSANT. Paléographie des chartes et des manuscrits du XIe au XVIIe siècle, 6e éd.; Paris, Auguste Aubry, 1867, pet. in-8°. Sidd. 97 och 98; 15, 74, 76 och 98; 11.

[12]) Likväl synes äfven en punkt vid bokstäfvernas halfva höjd någon gång tjenstgöra för komma i merbemälte handskrift.

form kunde äfven anföras, men näppeligen sådana, som sprida något ljus i saken. Så bland annat tecknar nämnde afskrifvare nästan alltid *c* och *t* förvillande lika; han bildar under stundom *e* likt ett *o*, emellanåt äfven likt ett delvis utplånadt kort *s*; han ger ibland åt långa *s* formen af ett *f*; öfver *i* sätter han sällan accent, aldrig punkt, hvilket snart efter kom i bruk, och hvilket likaså ansetts kunna bidraga till att bestämma en urkunds ålder; han gör ej någon synbar skilnad emellan *n* och *u*; han låter mången gång haken på *r* gå in i påföljande bokstaf, hvarvid det får utseende af ett oaccentueradt *i*; o. s. v. [13]). Du Méril [14]), som anmärker om sistnämnda egendomligheter, att de försvåra läsningen af texten i fråga, säger om skrifsättet i dess helhet, att det liknar det på slutet af fjortonde eller i början af femtonde århundradet vanliga.

Någon ledning vid bedömandet af tiden för arbetets uppkomst skulle också dess miniatyrer kunna skänka. Det på dem använda målningssättet att indela bakgrunden schackbräd-likt i små fält och fylla dessa med ett fint mönster infördes nemligen i miniatyrmåleriet omkring år 1300, men aftog allt mer och mer under öfvergångstiden 1360—1410, då i stället linie- och luft-perspektiv började antydas [15]).

---

[13]) Angående bokstäfvernas hvarandra liknande former se Chassant, planscherna III och IV. Jfr äfven de tvenne facsimile, som finnas i förutnämnda upplagor af le Miracle de Robert le Dyable och le M. de Sainte Bautheuch. — Såsom prof på, huru denna likhet bokstäfverna emellan kan medföra olikhet i läsarter, må anföras, att Du Méril (på ett ställe i le M. de l'empereur Julien) tvekar mellan läsarterna *vinjeray* och *vivreray*, och (i le M. de la nativite N.-S.) mellan *sonplait* och *souplait* = s'ou plaist; Jubinal (i le M. de Sainte Bautheuch) tvekar mellan *sussions* och *fussions;* Magnin (i le M. d'Amis et d'Amille) mellan *jurée* och *virée*, o. s. v.

[14]) Or. lat. du théâtre mod. Anm. på sidd. 305 och 354.

[15]) G. F. WAAGEN, Kunstwerke und Künstler in England und Paris; Berlin, in der Nicolaischen Buchhandlung, 1837—1839, 3 vol. in-8°. Tredje delen, sidd. 398 och 323. -- Briefe 5—8 (sidd. 193—398) i denna del innehålla nästan uteslutande historiskt ordnade beskrifningar öfver handskriftsminiatyrer på nuvarande National-Biblioteket i Paris.

Hvad vidkommer det inre bevis om en urkunds ålder, som dess språk alltid erbjuder, så har utgifvaren af le Miracle de N.-D., de Saint Iehan Crifothomes äfven derutinnan trott sig finna en bekräftelse af ofvan uttalade förmodan. Ty, såsom längre fram skall visa sig i den korta formlära, som finnes vidfogad efter skådespelets text, bär språket i sagda dikt likaledes pregeln af det fjortonde århundradet, af den öfvergångstid, då de närmare latinet stående formerna började att upplösas, och deremot de mera nyfranska att utveckla sig.

De antydningar, som sålunda handskriften sjelf, efter hvad vi sett, lemnar angående sin ålder, hafva i de särskilda kataloger, der den omnämnes, föranledt mycket olika uppgifter. Så t. ex. antages den af en katalog [16]) i handskriftsafdelningen på National-Biblioteket vara skrifven under sextonde århundradet, medan deremot i senast tryckta katalog [17]) öfver samma bibliotek den säges härstamma från det femtonde. Till det fjortonde århundradet hafva dessa skådespel hänförts i en skrifven förteckning [18]) på deras forne egares, de Cangé's, handskrifter. Upprättandet af den förteckningen ombesörjdes af l'abbé Sallier, en bland de kärleksfullaste vårdarena af detta samma bibliotek, bland hvars bokliga skatter han upptäckt Charles d'Orléans' dikter, liksom han medverkat att efter en dittills okänd handskrift utgifva den första fullständiga och texttrogna upplaga med ordförteckning utaf le sire de Joinville's historia öfver sin konungslige vän Ludvig den Helige.

---

[16]) Catalogues 109[5], Bibliothèque Royale. Manuscrits Français, 14 vol. in-f.°, del 5: 2, kap. 43.

[17]) Catalogue des Manuscrits Français de la Bibliothèque Impériale, Ancien Fonds; Tome premier, Paris, Frimin Didot, 1868, in-4°.

[18]) Catalogues 164, Catalogue des Manuscrits proven[ts] de la Bibliotheque de Mr de Cangé remis par M[r] L'abbé Sallier a M[r] L'abbé de Targny le 17 Janvier 1736, n:is 13 och 14. (L'abbé de Targny var då garde des manuscrits de la Bibliothèque du Roi och hade varit l'abbé Salliers företrädare såsom garde des imprimés der sammastädes).

Mera öfverensstämmande sins emellan, än katalogerna, äro de utgifvare af Miracles de N.-D. och de författare, hvilka yttra sig i denna punkt. Ingen af dem anser handskriften vara yngre än från början af femtonde århundradet, och ingen anger den heller vara skrifven förr än inom det fjortonde. Uti de anmärkningar, hvarmed det första tryckta stycket [19]) ur samlingen inledes, säger Paulin Paris, att det troligen uppstått emellan åren 1340 och 1350. Han anför såsom skäl härför några omständigheter, som påpekats för honom; bland andra den, att inuti skådespelet omnämnes ett mynt, som började preglas 1340, och som var gångbart under Filips af Valois regering. — Då Onésime Leroy i sin flere gånger nämnda bok [20]) yttrar, att man tror dessa mysterier, såsom han kallar dem, vara skrifna före 1350, så hänsyftar han förmodligen på denna Paulin Paris' uppgift; så mycket sannolikare, som han åberopar den längre fram [21]) i boken. Sjelf gör han [22]) den iakttagelsen, att då la marquise de la Gaudine i skådespelet med samma titel föres till afrättsplatsen, åtföljes hon endast af riddare, ej af någon prest; men att genom en förordning af Carl den Sjette 1395 lifdömde tillätos åtnjuta tröst af kyrkans tjenare. Alltså bör skådespelet hafva författats dess förinnan. I ett följande arbete [23]) några år efteråt yttrar Leroy, utan att vidlyftigare orda om, när nämnda *mysterier* först framträdt, att de skiljas af mera än ett århundrade från Ludvig den Heliges regering. — I sin kritik öfver det förstnämnda

---

19) Le Miracle de Robert le Dyable; Rouen, 1836, Notices préliminaires, sid. XXX.

20) Le Roy, Études, 1837, sid. 40.

21) s. o. s. 104.

22) s. o. s. 100.

23) Onésime Leroy, Époques de l'Histoire de France en rapport avec le théâtre français, dès la formation de la langue jusqu'à la renaissance; Paris, Hachette, 1843, in-8°, sid. 139. Detta arbete har blifvit omtryckt 1844 under titel "Histoire comparée du théâtre et des moeurs en France, dès la formation de la langue.

af dessa Leroy's begge arbeten instämmer Villemain [24]) med honom så vida, att han finner stilen i de bitar, som anförts ur handskriften, vara af samma ålder som Froissard's dikter, d. v. s. från tidrymden 1337—1401. — Achille Deville, som i texten till Robert le Dyable gjort Paulin Paris uppmärksam på antydningar om Filips af Valois regering, har äfvenså i le Miracle de Sainte Bautheuch [25]) funnit uttryck, dem han tror hänsyfta samme konung och dennes söner såsom då ännu lefvande. — Men bestämdare än de föregående har Magnin [26]) uppvisat tidpunkten för ifrågavarande dramers uppkomst. Redan år 1834 talade han om dem i la Sorbonne från lärostolen, vid öppnandet af en föreläsningskurs i la Faculté des Lettres, och yttrade han då bland annat, att deras författande går till baka till fjortonde århundradet. Sedermera har han i flere uppsatser [27]) åter-

[24]) Journal des Savants, 1838, Avril, sid. 207. — La Commission des Antiquités Nationales har i en sin redogörelse skänkt några rader åt samma de Cangé's handskrift, om hvilken säges, att den är från år 1340. Se uti Le Moniteur Universel, № 247, Mardi le 4 Sept. 1838: Rapport fait à l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, au nom de la Commission des Antiquités Nationales et lu à la séance publique du 10 Août 1838.

[25]) Essai sur les Énervés de Jumiéges; Rouen, 1838, Avertissement du Libraire-Éditeur, sid. X, samt noten på sid. 141.

[26]) Charles Magnin, Les Origines du théâtre moderne ou Histoire du génie dramatique depuis le Ier jusqu'au XVIe siècle (sidd. 403 - 518), precedée d'une introdution (sidd. 1—402) contenant des études sur les origines du théâtre antique; Tome premier, Paris, Hachette, 1838, in-8°. Avertissement, sid. XXIII. — Detta avertissement återger just hans inledningsföreläsning. Föröfrigt är Tome premier sjelf blott en inledning till ett sedan länge utlofvadt arbete om den moderna teaterns ursprung, ett ämne, som utgjort hans literära lifs förnämsta sysselsättning. Det Magnins uttalande, till hvilket nu hänvisats och genom hvilket han ledde uppmärksamheten på den dyrbara och dittills hardt när okända handskriften, har ord för ord upprepats i företalet till Théâtre frç. au moyen-âge, 1839, sid. IV, och senast i Histoire de la Littérature française depuis ses origines jusqu'à nos jours par J. Demogeot, 13e éd.; Paris, Hachette, 1873, pet. in-8°, sid. 221.

[27]) Journal des Savants, 1846, Janvier, sidd. 5—16, samt 1847, Janvier sidd. 36—53 och Mars, sidd. 151—162. Den slutsats angående miraklernas ålder, hvartill Magnin här kommit, har följts i senare literaturhistorier, såsom i Adolf Eberts Entwicklungs-Geschichte der französischen Tragödie vornehmlich im XVI. Jahrhundert; Gotha, Andreas Perthes, 1856, in-8°, sid. 22, och i Ljunggrens Svenska Dramat, sid. 63.

kommit till dem, och genom att sammanställa en mängd olika inre bevis har han lyckats med ganska stor säkerhet afgöra, att de härleda sig från tiden mellan åren 1345 och 1380. Han anmärker t. ex., att på ett ställe uti le miracle du roy Thierry en tolk säger sig förstå såväl arabiska som turkiska; men ett särskiljande af dessa båda språk har svårligen kunnat göras, eller har åt minstone ej med fog kunnat ifrågasättas blifva uppfattadt af dåtidens publik förr, än efter det de osmaniska turkarne hotande framträngt i östra Europa mot det grekiska kejsardömet. Vidare har han funnit, att i le M. de l'empereris de Romme uppträder ett sändebud från konung Robert i Neapel, hvilken regerade från år 1309 till 1344. Han har derjemte utaf åtskilliga yttranden i le M. d'Amis et d'Amille beträffande Louvren, som der med uttryck af fasa omnämnes såsom ett dystert statsfängelse, dragit den slutsatsen, att skådespelets författande infallit under Carl den Femtes regeringstid, således före år 1380, ty det var denne furste, som började omdana Louvren från en fästning till ett kungligt slott, jemte det han i ett af dess torn, derefter kalladt la Tour de la Librairie, inrymde den af ungefär 900 skrifter bestående boksamling, som kan betraktas såsom ursprunget till verldens numera förnämsta bibliotek [28]).

Sedan genom dessa flerfaldiga, sammanstämmande omständigheter den ungefärliga tidpunkten för dramernas författande blifvit angifven, framställer sig en annan fråga, på hvilken handskriften lemnar ett ännu obestämdare svar, den nemligen, *hvarest* de författats.

Den uppenbara likhet, som förefinnes dem emellan uti såväl språk, som versifikation, tyder på, att de ej

[28]) Louis Paris, Essai historique sur la Bibliothèque du Roi, aujourd'hui Bibliothèque Impériale; Paris. Auguste Aubry. 1856, pet. in-8°, sidd. 10—14. En förteckning på detta Carl den Femtes bokförråd finnes ännu i behåll (B. N. fonds de Colbert 83) under titel "Inventoire des Livres du Roy, nostre sire, estans en son Chastel du Louvre". Den upprättades år 1373 af Gilles Mallet, "*varlet de chambre*"

tillfälligtvis sammanförts från skilda håll; och den enahanda grundtanke, som genomgår dem alla, nemligen att Jungfru Maria städse är redo frälsa från både timligt och evigt straff den, som åkallar henne, visar, att de samtliga skrifvits till hennes ära. Då dess utom många af dem äro satta i samband med en kort predikan på vers eller prosa och äro åtföljda af tvenne smärre sånger, den ene angifven såsom krönt, den andre såsom inlemnad till täflan, om ock ej prisbelönt [29]), så kan det antagas, att hela denna samling dramer jemte predikningar och efterskrifter författats för ett af de många halft andliga, halft verldsliga brödraskap, som under denna tid blomstrade i Nordfrankrike, synnerligast i Normandie och Picardie. Inom dessa af både klerker och lekmän bestående, literärt-musisaliska sällskap, som stälts under den heliga Jungfruns särskilda hägn, föranstaltades täflingar och prisbelöntes på en upphöjd skådeplats, kallad Puy [30]), ursprungligen väl endast lyriska dikter till Guds Moders ära, men sedermera äfven dramatiska spel, som voro skrifna i samma anda. Den diktkonst, som inom sagda brödraskap idkades, var visserligen ej förfinad likt den, Sydfrankrikes dåtida kärlekshof hyllade, men var å andra sidan mindre handtverksmessig än den, som vid ungefär samma tid öfvades i Tysklands mästersångarskolor. Också är stilen i les Miracles de N.-D.

---

[29]) Den förre benämnes serventoys couronné, den senare s. estrivé. Vid en, som står att läsa näst före le M. de Saint Crifothomes, äro tillagda orden: couronne ou dit puy.

[30]) Angående ordet Puy se B. DE ROQUEFORT-FLAMÉRICOURT De l'État de la Poésie Françoise dans les XIIe et XIIIe siècles; Paris, 1815, in-8°, sid. 93: "On donna à ces assemblées se nom de *puy*, parce que les poëtes y lisoient leurs productions sur un théâtre ou lieu élevé, nommé en basse latinité *podium*". Andra förklaringar af ordet hafva lemnats uti Histoire Littéraire de la France, ouvrage commencé par des religieux bénédictins, et continué par des membres de l'Institut; Paris, 1733—1873, 26, vol. in-4°. Tjugonde delen, 1842, sid. 643; samt uti Le Roy, Études, 1837, sid. 42 i noten, och uti Adolf Eberts Jahrbuch für Romanische und Englische Literatur; Erster Band, Berlin, 1859, sid 19.

enkel och klar, men icke fullt så upphöjd, som innehållet emellanåt kunde fordra.

Vill man söka närmare bestämma, i hvilken nordfransk stad eller provins det brödraskap fans, för hvilket dramerna skrifvits, så lemnar ingen utpreglad dialekt dervid någon hjelp. Likväl tyckas några ordformer i det Miracle N.-D., som härmed utgifves, häntyda på Ile-de-France-dialekten, men på samma gång i sina vokalljud erinra om picardiskt ursprung [31]), hvarom utförligare i formläran. Magnin har i le M. du roy de Hongrie velat finna en antydan om, att det stycket möjligtvis uppstått i Senlis; Francisque Michel åter vore böjd för att anse den hafva varit från Laon, som skrifvit le M. de N.-D., comment elle garda une femme d'estre arse; intetdera af dessa antydanden strider emot här uttalade åsigt om styckets dialekt [32]).

Till sist kan anföras, att Magnin under sin uppmärksamma granskning äfven påträffat i le M. de Theodore några yttranden, på hvilka han bygger den förmodan, att medeltidsdikterna uti handskriften n[is] 819 och 820 på National-Biblioteket i Paris, i fall desamma härröra från en enda man [33]), skulle hafva haft till författare "un vaillant clerc, maistre en decrez et sire de loy" Maître Guillaume Rousée.

---

[31]) Åt minstone styrkas icke genom några utmärkande normandiska språkegenheter Leroy's gissning, att förevarande samling förskrefve sig från Rouen eller Caen.

[32]) Både Senlis och Laon ligga, som bekant, inom Ile-de-France, men också inom den picardiska dialektens gränser. Se L'abbé Jules Corblet, Glossaire étymologique et comparatif du Patois Picard, ancien et moderne, précédé de recherches philologiques et littéraires sur ce dialecte; Paris, Dumoulin etc., 1857, in-8°, sid. 20.

[33]) Hvad som föranledt Magnin att ifrågasätta flere än en författare till denna samling dramer, är den skiljaktighet, som förefinnes i uttryckssätt, såsom då t. ex. de i nästan alla styckena uppträdande sergents d'armes i en pjes kallas för maciers, eller då en person, som i ena skådespelet får titeln ventriere, i andra benämnes matrone.

Le Miracle de N.-D., de Saint Iehan Crifothomes, hvilket härmed för första gången offentliggöres i tryck, är det sjette i ordningen af de 22 skådespel, som den förre af handskriftens båda volymer omfattar. Det börjar f.° 56 r.° och räcker till och med ena spalten f.° 68 r.° Den dithörande miniatyren framställer, huru Jungfru Maria skänker åt styckets hjelte en ny hand. Skådespelets innehåll är i korthet följande:

S. Chrysostomi moder Anthure, en ung, skön och rik enka, är försänkt i sorg öfver förlusten af sin make, och ehuru mången mäktig man anhåller om hennes hand, är hon dock fast besluten att icke gifva åt sin unge son någon styffader. Hennes egen moder finner detta beslut dåraktigt, och då hon ej med sina föreställningar lyckas skingra dotterns djupa nedslagenhet, sänder hon i sitt ställe den just från skolan hemkommande lille dottersonen att försöka, hvad hans öfvertalningsförmåga kan uträtta. Den unge Iehan vinner här en första seger i vältalighet, i det genom hans böner Anthure förmås påtaga sina bästa kläder och medfölja till kyrkan. Dit går hon, för att söka råd, huru hon må förvärfva en lika stor själens godhet, som hennes kropp fått skönhet. Då hennes själasörjare uppmanar henne att försaka verlden och lefva såsom botgörerska, om hon vill göra sig ytterligare förtjent om himlen, anförtror hon sitt barn i mormoderns vård, lemnar henne derjemte nycklarna till hvad hon eger och smyger sig sedan nattetid oförmärkt bort från sitt hem och från sin son, som hon misströstar om att någonsin återse, samt går att för Guds skull lefva fattig i främmande land. Iehan, sålunda beröfvad både fader och moder, föres nu till hofvet, der han blir anstäld i konungens kapell och dessutom får åtnjuta undervisning af maiftre Iofce l'alemant. Den unge kor-sångaren, som egnat sitt lif åt Herrans tjenst och valt att inträda i det andliga ståndet, har snart växt upp till en ståtlig yngling.

Helt omedvetet har han hos konungens dotter uppväckt den häftigaste kärlek. En dag, medan hans moder Anthure uti en klosterförgård ligger försänkt i bön, anropande Guds moder, att hon ville bedja *sin* Son i nåd bevara *hennes*, yppar den förälskade kungadottern sin kärlek för den unge mannen. Denne svarar, att han icke vill med så stor otacksamhet falskeligen löna sin konungslige välgörare, hennes fader, samt att dess utom han såsom prest ej borde veta af någon verldslig väninna. Kungadottern genmäler, det hon blott velat sätta honom på prof, men hon svär i sitt sinne att hämnas. Hon finner lätt en bland hofherrarne, som tillåter sig en dristighet, hvilken hon på förhand skyndat ursäkta, och den olyckliga är snart på väg att blifva mor. På de förtviflade föräldrarnes förfrågningar, hvem som förvållat en så stor olycka, angifver hon presten Iehan såsom upphofsmannen, och till straff föres han nu ut i öknen att uppätas af vilda djur. Men han får här en uppenbarelse af »englarnes gudinna», som håller öfver honom en skyddande hand. Medan här i den vilda, hemska öknen Iehan Boche d'Or andäktigt nedskrifver en hel bok, full af *hennes* lof och pris, genom hvilken hans ord blifva af guld, ser han plötsligen sitt bläckhorn kullstött af menniskans, och särskildt den gudfruktiges, fiende; men, tack vare väninnan i himlen, kan han icke dess mindre fortsätta sitt heliga arbete, ty genom ett underverk erhåller han förmågan att af sin saliv bilda »hörsamma och varaktiga» bostäfver. Under tiden går i kungaborgen den beklagansvärda unga furstinnan i årslång väntan och kan icke föda förr, än hon uppdagat Iehans oskuld. Han återföres nu från öknen, och, icke blott hon, som så argt förtalat honom, utan äfven konungen sjelf, och denne till och med på sina knän, bönfaller om hans förlåtelse och förböner. Knappast har den fromme mannen lemnats ensam och i bön vändt sig till Herran, då drottningen inkommer, bärande med

en mormoders glädje ett nyfödt barn. Detta dröjer icke att sjelft anhålla om kristlig döpelse, som det ock erhåller, sedan det först inför hela hofvet utpekat sin fader, le premier cheualier. Konungen, som finner Iehan vara en helig man, bestämmer, att han den följande dagen skall vigas till hufvudstadens biskop. Emellertid har Anthure, som nu sedan 20 år vandrat som tiggerska i frivillig landsflykt för Herrans skull, fått löfte från himlen att kunna oigenkänd återvända till sin hemtrakt, och hon kommer just samma dag till sin egen åldriga moders dörr, anhållande om tak öfver hufvudet. Den gamla, som erinras om sin dotter hvar gång, hon ser någon fattig qvinna, igenkänner likväl icke Anthure, men mottager henne vänligt, kallar henne syster och gör sig underrättad om, hvad hon önskar. Anthure åstundar ingenting högre än att följande dagen få se den nye biskopen på hans hedersdag, hvilken önskan också villfares. Hon erhåller då af honom en fristad i närheten af stadens hufvudkyrka, och af tacksamhet säger hon sig vilja bedja Gud alla dagar i sitt lif, att det måtte förunnas hennes välgörare att än en gång se sin moder, hvarefter han så ifrigt längtar. Emellertid traktar erkefienden ännu alltjemt att bringa den gudsmannen Iehan på fall och skrifver till den ändan med hans handstil ett bref, fullt af smädelser mot konungen. Denne senare befaller i sin förbittring, att brefvets förmente upphofsman skall beröfvas både hand och biskopsdöme, hvilken dom genast inför åskådarnes ögon verkställes, hvarefter Iehan bortföres till »kapitlet» att iklädas en simpel munkkåpa. För den så svårt hemsökte mannen uppenbarar sig under sömnen Jungfru Maria och skänker honom en ny hand, mer fin, mer fager och mer frisk, än någonsin den förra var. Genom ett sådant underverk, och sedan Gabriel med hög röst förkunnat Guds vrede, öfver att det dåraktiga slägtet ej hedrade sin biskop, blir det för alla klart, att Iehan

är Herranom mycket kär, och han återinsättes i sin förra värdighet. Om sider är pröfvotiden slut för Anthure; sedan en engel förkunnat henne, att hon den följande dagen skall vara hos Gud i himlen, kallar hon till sig sin moder och sin son och lofvar dem, att de innan nionde timman skola få skåda sin efterlängtade Anthure. Derpå undfår hon af sonens hand dödssakramenten och dör. Nu först igenkännes hon af sina klagande anhöriga; och medan de ombesörja jordandet af hennes stoft, föra erkeenglarne Michiel och Gabriel hennes själ inför Skaparens tron under afsjungande af en hymn, hvarmed skådespelet på ett lika högtidligt som rörande sätt afslutas.

Ur hvilken källa den okände författaren af detta skådespel närmast tagit ämnet till det samma, kan numera icke med visshet afgöras. Åtskilliga drag i stycket tyckas hafva hemtats ur diktarens egen inbillning eller lånats från skilda legender, eftersom de utan synnerlig förändring återkomma uti flere olika stycken i samlingen. Samma sjelfförsakande fromhet, som dref Anthure från hem och barn, möter t. ex. äfven i det sista af de 40 skådespelen, hos Saint Alexis, hvilken ock lemnade det käraste han egde, vandrade fattig ut i verlden för Guds skull, återkom till sin fader och dog, utan att igenkännas förr än efter sin död, såsom redan titeln på stycket tillkännagifver [34]). Samma medel, som kungadottern tillgrep för sin hämnd, användes äfven i le miracle de Theodore [35]) af en ung värdshusflicka, som blifvit tillbakavisad och gäckad i sina förhoppningar på THEODORE, hvilken hon i följd af dennas förklädnad antog vara en man. Att hufvudpersonen får

---

[34]) Cy commence vn miracle de Noſtre Dame, de Saint Alexis, qui laiſſa ſa femme le iour qu'il l'ot eſpouſee, pour aler eſtre poure par le pais, pour l'amour de Dieu, et garder ſa virginite; et depuis reuint chiez ſon pere et la morut ſoubz vn degre, et ne le coguut l'en deuant qu'il fu mort. Handskriftens senare vol., f.° 280, r°.

[35]) Jfr. LE ROY, Études sid. 78.

sin hand afhuggen och sedan åter fastsatt vid armen genom Madonnans hjelp, förekommer likaledes i andra dramer såsom i le Miracle de l'empereur Julien[36]) och i le Miracle de la fille du roy de Hongrie[37]).

Å andra sidan tyckas åtskilliga omständigheter antyda, att författaren till skådespelet icke saknat kännedom om dem, som han deruti låter uppträda såsom hufvudpersoner, om också genom den på hans tid rådande obekantskapen med grekiskan[38]) han hvarken läst Chrysostomi egna skrifter, hvilka innehålla dennes yppersta lefvernesbeskrifning, eller de skriftställare inom österländska kyrkan, hvilka under det femte och följande århundraden skrefvo om denne den förnämste andlige vältalare, deras kyrka egt. Redan namnen på de båda hufvudpersonerna äro fullt igenkänneliga, om också ej alldeles rigtiga; moderns namn var nemligen ANTHUSA[39]). Att hon varit en af dessa utmärkta qvinnor, som likt AUGUSTINI moder MONICA och GREGORII NAZIANZENI moder NONNA icke blott födt, utan äfven fostrat utmärkte kyrkans män, ehuru skådespelets författare gjort henne

---

36) DU MERIL, Or. lat. du théâtre mod. sid. 350.

37) Théâtre frç. au moyen-âge, sidd. 489 och 540.

38) De bemödanden, som under trettonhundratalet gjorts af BOCCACCIO och några få andra, att återupplifva studiet af grekiska språket, blefvo först under det följande århundradet fortsatta af greken CHRYSOLORAS m. fl.

39) Så kallar henne redan PALLADIUS (född ungefär år 367), CHRYSOSTOMI personlige vän och förste biograf. Se PALLADII episcopi Helenopolitani de Vita S. Johannis Chrysostomi *Dialogus* .. .., omnia nunc primùm Græco-Latina prodeunt curâ & studio Emerici Bigotii, Rotomagensis; Luteciæ Parisiorum, 1680, in-4°, sid. 227. — Kejsar LEO VI PHILOSOPHUS (omkring år 900) nämner henne ock vid detta namn, i det han säger:.... MATER, ÆTATE FLORENS & NOMINE (ANTHUSA ENIM DICEBATUR, QUOD EST FLORENS). Se "LEONIS in Christo æterno rege imperatoris oratio de magno Dei Pontifice & communi orbis terræ portu, Joh. Chrysostomo", som anföres uti: De probatis Sanctorum Historiis, partim ex tomis ALOYSII LIPOMANI, partim etiam ex egregiis manuscriptis........ collectis per LAURENTIUM SURIUM; Coloniæ Agripinæ, apud Geruinum Calenium, Anno 1570, in f°, sid. 686. — Af förf. till Catalogue des MSS FRÇ, ancien fonds, 1868, har moderns namn, sådant det förekommer i vår handskrift, lästs för AUTHURE, men, som det synes, utan skäl.

till ännu mera from kristen än öm mor, skönjes bland annat af en anekdot, som hennes egen son omtalar [40]).

Angående graden af öfverensstämmelse mellan den bild af Chrysostomus, som den dramatiske diktaren skapat, och den framställning, historien skänker af samme mans öden, hans upphöjande till biskop i Constantinopel genom Arcadius, hans störtande genom kejsarinnan Eudoxias ränker, hans återupphöjelse i följd af himmelska järtecken och slutligen hans förnyade afsättning och landsförvisning, jemföre man *Bollandisterna* [41]) och Baronii *Annales* [42]), samt bland arbeten af nyare författare Villemains hänförande skildring af den store kyrkofadern [43]).

Att författaren af detta skådespel, om han icke haft tillgång omedelbart till historiska urkunder om Chrysostomus, deremot begagnat sig utaf de legender om honom, som under medeltiden voro gängse, kan man se t. ex. derutaf, att sådana underverk som det nyfödda barnets egen bön att blifva döpt af Chrysostomus och den honom skänkta förmågan att af sin saliv bilda gyllene bokstäfver (hvaraf han sedan skulle hafva fått nam-

---

40) Han säger nemligen i sin skrift "*Ad Viduam Juniorem*": *Nam et ego aliquando, cum essem junior, animadverti matrem meam in multis magnam excitasse admirationem. Nam cum eos, qui sibi (Libanio, doctori Chrysostomi) assidebant, more suo interrogasset, quis ac cujus ego essem; ac responsum esset, me viduæ mulieris esse filium: de me quæsivit ætatem matris & viduitatis tempus. Cum primum vero audivit, quadraginta annos natam esse, vigesimum vero jam annum agi, ex quo patrem meum amiserit, obstupuit plane, atque ad eos qui aderant conversus, clara voce exclamavit: Papæ! quales mulieres apud Christianos sunt!* Se "Sancti Patris Nostri *Joannis Chrysostomi* Archiepiscopi Constantinopolitani *Opera Omnia* opera & studio Bernardi de Montfaucon, Monachi Ordinis Sancti Benedicti, opem ferentibus aliis ex eodem Sodalitio Monachis; Parisiis, 1718—1732, 10 vol. in-f°. Tomus I, № 2, A, B, sid. 340. Denna upplaga innehåller både den grekiska texten och latinsk öfversättning.

41) *Acta Sanctorum*, collecta cura R. P. J. Bollandi ac sociorum ejus S[ocietatis] I[esu]; Antuerpiæ, 1643—1867, 60 vol. in-f°. Tomus quartus mensis septembris, sidd. 401—709.

42) Cæsaris Baronii cardinalis *Annales Ecclesiastici;* Lucæ, 1738—1757, 38 vol. in-f°. Tomus sextus, ad annum 398, LXXVII.

43) M. Villemain, Tableau de l'Éloquence chrétienne au IVe Siècle, nouv. éd.; Paris, 1849, in-8°, sidd. 154—218.

net GULDMUN), äfven finnas berättade i svenska medeltidslegender [44]).

Hvad beträffar den predikan, som i handskriften inleder miraklet, och hvilkens sista ord rimmar med första versen, har den så ringa sammanhang med särskildt detta stycke, att den ord för ord finnes upprepad vid *le M. de l'empereris de Romme*. FRANCISQUE MICHEL, som utgifvit detta senare skådespel, har ej ansett den värd att återgifvas, och den uteslutes äfven här. — Några förkortningar i handskriften, hvilka skulle kunna läsas på annat sätt, än här skett, samt ett par förmodade skrif-fel äro angifna under texten, och några bokstäfver, som utgifvaren anser vara uteglömda, finnas inskjutna mellan [ ] klammer i sjelfva texten.

---

[44]) Se uti Svenska Fornskrift-sällskapets Handlingar: *Ett forn-svenskt Legendarium*, innehållande Medeltids-klostersagor om Helgon, Påfvar och Kejsare ifrån det I:sta till det XIII:de århundradet. Efter Gamla Handskrifter af GEORGE STEPHENS, esq. Andra Bandet; Stockholm, 1858, P. A. Norstedt & Söner, in-8°. Sidd. 670—2 och 675.

CY CONMENCE

VN

MIRACLE DE NOSTRE DAME,

DE SAINT IEHAN CRISOTHOMES & DE ANTHURE, SA MERE;

CONMENT VN ROY LUI FIST COPER LE POING,

ET NOSTRE DAME LUI REFIST

VNE NOUUELLE MAIN.

PERSONAGES:

Noſtre Dame.
L'Archange Gabriel.
L'Archange Michiel.
Le Roy.
La Royne.
La Fille au Roy.
L'Enfant a la Fille.
Le Premier Cheualier.
Le ·ij^e Cheualier.
Saint Criſothomes (Iehan Boche d'Or).
Anthure, ſa Mere.
La Mere Anthure.
La Chamberiere.
Le Cure.
L'Abbe.
Le Premier Moine.
Le ·ij^e Moine.
Le Premier Clerc.
Le ·ij^e Clerc.
Le Dyable.

ANTHURE.

Doulx Dieu, qui de l'iaue fis vin
Par ton grant pouoir excellent!
Bien doi auoir le cuer dolent
Et la mort haïr & maudire,
Car tolu m'a le meilleur ſire
C'onques naſquiſt — ie croy — de femme.
Pour ce vous pri, doulx Dieu! qu'a ſ'ame
Donnez le repos des ſains cieulx,
Car, certes, il me vaulſiſt mieulx
Eſtre auant de li treſpaſſee;
Au mains ſuſt la douleur paſſee
Qui ſouuent pour ſ'amour me tient,
Quant des grans bontez me ſouuient
Qui me fiſt, & conment m'amoit,
Et conment dame me clamoit
Et tenoit chiere.

LA MERE ANTHURE.

Qu'eſt ce, belle fille? Quel chiere?
Touziours vous truis la lerme a l'ueil;
Par foy, de vous moult me merueil
— Et ie m'en doy bien merueillier —
Qui ne vous voulez conſeillier
N'eſbatement nul receuoir,
Fors plourer pour celui qu'auoir
Ne poez ne nen arez point.

v. 24. n̄e

Conment eſtes vous? N'en quel point?
Auſſi que vne poure truande!
Et maint riche homme vous demande
Et requiert a auoir a fame!
Or me dites voir, belle dame,
Que voulez ſaire?

ANTHURE.

Mere! de ce vous vueillez taire;
Car puis que de mari ſui veuüe,
Ia n'auenra c'on me repreuue
— De ce, mere, ſoit voz cuers fis —
Que paraſtre doingne a mon filz
Iamais nul iour.

LA MERE ANTHURE.

Ie doubt que ce ne ſoit ſolour,
Fille! mais ne le vueil debatre.
Au mains alons, nous deux, eſbatre
Ou que ce ſoit.

ANTHURE.

Chiere mere, ne vous ennoit!
Ie ne me quier mouuoir de ci.
Eſbatre alez, pour Dieu merci,
La vous plaira.

LA MERE ANTHURE.

Ie m'en vois donc, puis qu'ainſi va.
ADieu te dy.

---

v. 25. n̄e   v. 34. m̄e

IEHAN BOCHE D'OR.

Ma dame! ie fui venu ci
Vous veoir. Diex vous doint bon iour!
Or me dites voir, pour amour,
Que faites vous?

LA MERE ANTHURE.

Iehannin! bien, mon enfant doulx!
Que tu foies le bien venuz!
Tu t'es moult longuement tenuz
De moy veoir.

IEHAN.

Ma dame! vous auez dit voir;
N'aiez vers moy penfee fole,
Car pieca n'yffy de l'efcole.
Que fait ma mere?

LA MERE ANTHURE.

Bien, mais touziours eft pour ton pere
En grant amertume de cuer;
Ne ie ne la puis a nul fuer
Efleefcier ne reconforter.
Biau filz! vueillez lui enorter
Qu'elle face tant pour t'amour,
Demain qui fera moult hault iour,
Que fa meilleure robe vefte;
Et fe tu le fais, par ma tefte,
Ie fay bien que ie te donray
Premiere foiz que te verray
Cefte fepmaine.

v. 48. *vous veoir* i Handskr. lagdt till v. 47.
v. 49. ꝑ [Dieu] amour. v. 51. Du

IEHAN.

Ma bellole! ſoiez certaine
Que ſi grant peine y metteray
Que, ſe ie puis, ie li feray
Demain ſes meilleurs draps veſtir.
Ci ne me vueil plus alentir,
ADieu! g'i vois.

LA MERE ANTHURE.

Se tu le fais & ie le vois
Bien t'en vendra.

IEHAN.

Chiere mere! Diex, qui fera
De nous ſon plaiſir, vous doint ioie!
Eſt il bon temps que ie vous voie?
Grant piece a que ie ne vous vy.
Que faites vous? Ie vous em pri,
Dites le moy.

ANTHURE.

Biau filz! ie le fas bien, par foy;
Et vous, conment?

IEHAN.

Bien, mere! ſe Ieſu m'ament.
Ie vieng ci pour vous compaignier;
Auez point eſte au mouſtier
A ce iour d'ui?

ANTHURE.

Nanil, ſe Dieu me gart d'annuy;
Mais alons y.

---

v. 81. ƀn   v. 87. iħn

IEHAN.

Mere! vous n'irez pas ainfi,
Pour la doulce vierge honnoree.
Il eft hui fi bonne iournee!
Vous vous ferez moquer des gens.
Veftez voz meilleurs garnemens
Et vous tenez honneftement;
Se vous le faites autrement
N'eftes pas fage.

ANTHURE.

Biau filz! ie n'en ay nul courage.
Puis que ton pere trefpaffa,
Leesce en mon cuer ne paffa
Ne iour ne heure.

IEHAN.

Dame! femme qui tant demeure
En ire eft de foy homicide,
Donc c'eft grant pechie & grant hide.
Doulce mere! pour Dieu mercy,
Alez vous veftir fanz deftri
Et vueillez ce dueil oblier.
Et puis fi irons au mouftier
Oïr la meffe.

ANTHURE.

Biau doulx filz! grant douleur m'aprefce
Quant de ton pere me fouuient;
Non pourquant bien voy qu'il conuient
Que or endroit ta voulente face.
Or m'atens! Puis que i'ay efpace,
Ie m'en vois veftir fanz delay
De la meilleur robe que i'ay,
Et de mes bons ioyaux parer.

I'ay fait. Or me vueil ie mirer
Pour veoir combien ie ſui belle.
E, treſdoulce vierge pucelle!
Bien fay, ſ'il pleüſt voſtre filz
— De ce, dame, eſt mes cuers touz fis —
Ie fuſſe meſelle, pourrie.
Glorieuſe vierge Marie!
Pourray ie ia auoir bonte
Autant conme i'ay de biaute?
Certes, i'en vueil brief conſeil querre.
Biau filz! alons nous ent bonne erre
Au mouſtier droit.

[IEHAN.]

Mere, alons! de par Dieu ce ſoit!
Il me plaiſt bien.

ANTHURE.

Sire cure! a vous m'en vien
Conſeillier conment pourray faire
Ce que ie vous vueil ci retraire.
Pour l'amour du doulx roy celeſtre,
Dites moy: conment pourrai eſtre
Autant bonne conme il me ſemble
Qu'en mon corps & mon vis enſemble
A de biaute?

LE CURE.

Dame! ie croy pour verite
Que vous ſoiez & belle & bonne,
Mais ie vous di bien: la perſonne
Qui a en lui tant de ſauoir
Que biaute d'ame veult auoir

E[t] Iefucrift veult enfuir,
Conuient les biens mondains fuir,
A ce c'on puift miex a lui plaire,
Et afpre penitence faire
Tout fon viuant.

ANTHURE.

Sire! ie vueil d'or en auant
Ceft enfeignement retenir
Et mains m'affeccion tenir
Es biens mondains c'onques ne fis.
ADieu, fire! Alons m'en, biau filz,
En ma maifon.

IEHAN.

Mere, alons! il en eft faifon.
Grant piece a que venifmes ca,
Et auant que nous foions la,
Sera tout tart.

ANTHURE.

Biau filz! or va, fe Dieu te gart,
Dire a ma mere fanz detri
Qu'elle viengne ci, ie l'em pri,
Vn po efbatre.

IEHAN.

Dame! ie y vois fanz plus debatre.

Ma bellole! ie vous vien querre;
Venez a ma dame bonne erre
Vn po parler.

LA MERE ANTHURE.

Filz! ie ne le vueil deueer.
Alons m'en, toute preſte ſui.

Diex y ſoit, fille! Ie ne ſui
Ceens pieca.

ANTHURE.

Sa, ma dame! ſeez vous ca.
Sauez pour quoy mande vous ay?
Ie regarde que ie ne scay
Combien de temps i'ay mais a viure,
Et encore ne ſui deliure
De faire part a mon enfant;
Si vous pri que, des maintenant,
Vous m'en aidiez a conſeillier,
Et ie vous vueil les clefs bailler
De quanque i'ay.

LA MERE ANTHURE.

Belle fille! ie te diray:
Demain noz amis manderons,
Et quant touz enſemble ſerons,
Adonques ferons nous partie
Pour toy & pour l'enfant. M'amie!
Garde tes clefs.

ANTHURE.

Dame! ie vueil que les gardez;
Pour l'enfant ſerez & pour moy.
Ie adiouſte a vous bien tant de foy,
C'eſt bien droiture.

La Mere Anthure.

Se Dieu me doint bonne auenture,
Ia par moy n'apeticeront
Les biens qui deſſoubs ces clefs ſont,
Qui vaille maille.

Anthure.

Ie m'en atens a vous ſanz faille,
Mere, du tout.

La Mere Anthure.

Anthure! combien qu'il me couſt,
La beſongne ſera bien faite. —
Iehann n, biau filz! ſ'il te haitte,
A l'oſtel me conuoieras
Et auecques moy demourras
Toute nuittie.

Iehan.

Ma bellole! point ne m'ennuie,
Ie le feray moult voulentiers.
Alons nous ent endementiers
Que iour auons.

La Mere Anthure.

Anthure! a Dieu te conmandons
Iuſqu'a demain.

Ant[h]ure.

Mere! alez au roy ſouuerain,
Qui vous vueille prendre en ſa garde.
Prenez vous bien de mon fil garde,
Puis que l'auez.

---

v. 211. cōmandons.

LA MERE ANTHURE.

De voſtre filz ne vous doubtez,
Ma fille Anthure!

ANTHURE.

Doulce mere Dieu, vierge pure!
Dame! du tout a vous me doing.
Confortez moy a ce beſoing,
Car, pour bonte a m'ame acquerre,
Vueil laiſſier mon lieu & ma terre
Et poure pour Dieu deuenir.
Yci ne me vueil plus tenir;
Trop po me vauldra ma biaute,
Se ie n'ay aucune bonte.
Vierge! ſoiez moy aiderreſſe,
S'i[l] vous plaiſt, & conforterreſſe
Que l'anemi ne me decoyue;
Car, pour ce c'on ne ſ'appercoyue
De mon fait, tant dis qu'il eſt nuit,
M'en vois, vierge! en voſtre conduit,
Et ou voſtre fil me conmant.
Poure vueil eſtre & mandiant
Des oreſmais pour paradis
Acquerre. ADieu, biau treſdoulx fis!
Ne scay ſe ie vous verray plus.
Li treſdoulx glorieux Ieſus
Vous soit amis!

LA MERE ANTHURE.

Biau doulx filz, ſus! trop auons mis
A aler chiez ma fille Anthure.
Alons y toſt bonne aleüre!
Il fault que partie se face

Des biens, dont il y a grant maſſe,
Filz, pour voz deux.

IEHAN.

Si, y alons donc; mes ceſt deulx
— Ie metteray — conmencera
Ia quant ſes biens partir verra,
Qu'elle ne ſ'en pourra ceſſer.
Qui ſ'en peüſt encor paſſer!
Bien le vouſiſſe.

LA MERE ANTHURE.

Biau filz! & ie miex ne queïſſe.
Or y alons donques ſauoir
S'en ſes mains le[s] vouldra auoir
Encore touz.

IEHAN.

Dame, alons! i'en ſui touz ialous;
C'eſt moult bien dit.

LA MERE ANTHURE.

Or alons! Le doulx Ieſucriſt
Te doint bon iour, fille! Ou es tu?
Touz ſommes ceens embatu.
Filz! ſi ne la poons trouuer,
Ou en pourrons nous recouurer
Vraie nouuelle?

IEHAN.

Pour la doulce vierge pucelle,
Ou peut eſtre ma mere alee?
Haro, ie ſui en grant penſee
Qu'eſt deuenue.

LA MERE ANTHURE.

Par celle de qui Diex ſiſt nue,
Biau filz! ie ne ſcay que i'en die;
De ce ſui ie moult eſbahie
Que n'eſt ceens.

LE CURE.

Dieu vous gart de mal, bonnes gens!
Ou eſt Anthure?

LA MERE ANTHURE.

Se Dieu me doint bonne auenture,
Sire cure, nous ne ſauons.
Partout ſeens quiſe l'auons,
Mais n'y eſt pas.

LE CURE.

Auez vous garde hault & bas,
& ſus & ius?

IEHAN.

Se m'aïſt le doulx roy Ieſus,
Oïl, chier ſire!

LE CURE.

Or entendez que ie vueil dire.
A moy vint m'amie; granment
Si me pria moult doulcement
Que li deïſſe en verite
Conment pourroit auoir bonte
Autant qu'auoit biaute en cors;
Et, pour voir, ie reſpondi lors
Que qui veult les biens ſouuerains

v. 269. *vne* v. 284. *namie*

Auoir, fuir doit les mondains,
Si que ie me doubt vraiement
Que alee ne ſoit pourement
Viure en aucune eſtrange terre
Pour la gloire des cieulx acquerre,
Quant ci n'eſt mie.

LA MERE ANTHURE.

Ha, Anthure, ma doulce amie!
Pour toy ſui en douleur amere
Qui as ton païs & ta mere
Laiſſie & touz tes bons amis
E[t] ton corps a eſſil a mis,
Qui pieca ne fu en leeſce.
Laſſe, fille! or croiſt ma triſteſce;
Certes, tu me donnes la mort.
Laſſe, qui me donra confort,
Quant perdu t'ay?

IEHAN.

Doulce mere Dieu, que feray?
Ie ne congnui onques mon pere;
Or ſui ieune orfelin de mere!
Las, chetifs las.

LE CURE.

C'eſt mal fait, par ſaint Nicolas,
De vous ainſi deſconforter.
En Dieu vous deuez conforter
Et prier pour lui de cuer fin,
Que Dieu li doint gloire en la fin
Et ſa ius grace.

LA MERE ANTHURE.

Laſſe, ie ne ſcay que ie face,
Quant perdu ay ma fille Anthure,

Et ſi me fault auoir la cure
De vous, biau filz, des oreſmais.
Laſſe, n'aray ioie iamais
En mon viuant.

IEHAN.

Helas, mere! li mediſant
Diront, par leur male goulee,
Que vous vous en ferez alee
Par mauuaistie.

LE CURE.

Filz! ſouffrez vous, en amiſtie,
De ce dire, ie vous em proy!
Se voulez venir auec moy
— Ne mais qu'il plaiſe a voſtre dame —
Ie vous feray eſtre, par m'ame,
Enfant de la chappelle au roy,
Dont vous pourrez en grant arroy
Encor venir.

LA MERE ANTHURE.

Sire! ne le vueil detenir;
Prenez le donc, il me plaiſt bien.
Moult lie feray ſe a grant bien
Le voy monter.

LE CURE.

Dame! il n'en conuient point doubter
Qu'a grant eſtat d'onneur ne viengne,
Mais qu'a court ſagement ſe tiengne
Et humble ſoit.

La Mere Anthure.

Sire Diex grace lui ottroit,
Par ſon plaiſir, & vous autel!
Ie m'en reuois a mon hoſtel,
ADieu vous di.

Le Cure.

ADieu, dame! ie vous affi
Que tout maintenant le menray
Au roy & li preſenteray.
Sa, biau filz, tien moy par la main!

Sire! le doulx roy ſouuerain
Vous ottroit la gloire haultaine!
Sire! ceſt enfant vous amaine
Pour eſtre de voſtre chappelle.
Il a voiz gracieuſe & bele
& ſcet chanter reſpons & traiz
Et ſ'eſt de bonnes gens eſtraiz;
Et ſachez puis vn petitet:
Sa mere, qui prude femme eſt,
Eſt vers Dieu de ſi bon courage
Qu'elle a laiſſie ſon heritage,
Ses meubles & touz ſes amis
Et ſ'en va aual le païs
Pour Dieu poure eſtre.

Le Roy.

Par le ſeignour qui me fiſt naiſtre,
Cure! vous auez moult bien fait.
Il eſt biaux enfes, bien me plait.
Alez ſi le faites mengier,

---

v. 365. feigñr. (Jfr. v. 805.)

Et puis ſi li ferez taillier
Robe neuue de ma liuree;
Ie vueil qu'elle li ſoit liuree
Yſnel le pas.

[LE] PREMIER CHEUALIER.

Monſeignour! Il n'y fauldra pas
Que toſt ne l'ait.

LE CURE.

Monſeignour! ſ'il ne vous eſt lait,
Pour Dieu, qu'il ſuiue encor l'eſcole,
Car il eſt de ſi bonne cole
Qu'il apprendra tant c'on voulra,
Et c'eſt par quoy miex il vaulra
Toute sa vie.

LE ROY.

Cure! ie ne vous deſdy mie
Et ie le vueil.

LA ROYNE.

Monſeignour! conme il a doulz oeil
Et gracieux maintien en ſoy!
Il fait bien a amer, par ſoy,
Monſeignour chier.

LE ROY.

Alez le, vous deux, conuoier
Et faites tout ce que i'ay dit.
Puis le menez ſanz contredit
A maiſtre Ioſce l'alemant

---

v. 373. Mons.

Et li dites que ie li mant
Que bien l'apprengne.

[Le] ·ij^{e} Cheualier.

Sire! ſ'en grace Dieu me tiengne,
De ma part voulentiers yray.
Or nous auancons ſanz delay,
Ie vous em pri.

[Le] Premier Cheualier.

Alons ſanz plus faire detri.

Mon chier ſeignour! nos reuenons;
Voſtre vouloir du tout auons
Mis a effect.

Le Roy.

Biaux ſeignours! vous auez bien fet.
Ceez vous cy.

Anthure.

Doulx Dieux, aiez de moy mercy!
Ie vous rens graces & loenges,
Quant ie ſuis ci ſeulle & eſtranges.
Tant ay ale mont & valee
Que ma char eſt toute hallee;
Mais de ſa laideur ne me chault,
Car biaute ſanz bonte poy vault.
Doulx Dieux! en vous ſont mi deſir;
Donnez moy, par voſtre plaiſir
— Et vous, doulce vierge Marie,
Qui d'ange eſtes ſeigneurie! —
Que combien dame c'on me voie,

Iamais, en quel lieu qne ie ſoie,
Ne me congnoiſſe homme ne ſamme.
Et ſi vous pri, treſdoulce dame,
Que m'ame face pure & monde,
Car pour ce ay ie guerpy le monde
Et pour plus de vous approuchier,
Dame, ou porche de ce mouſtier
Voulray faire ma demouree
Et vous ſeruir, vierge honnouree!
Or vous pri: de moy vous ſouuiengne,
Et priez voſtre fil qu'il tiengne
Le mien en grace.

IEHAN.

Ma chiere dame, Dieu vous ſace
Honneur & vous croiſſe bonte!
On m'a dit qu'auez voulente
De parler a moy. Que vous plaiſt?
Vez me cy preſt, dame, ſanz plait
A voz grez faire.

LA FILLE AU ROY.

Iehan, mon ami debonnaire!
C'eſt voirs, ie vueil a vous parler.
Mon cuer ne vous puis plus celer — —
Ie vous ay ame vraiement
Plus que nul homme longuement,
Que ie ſache, au iour d'ui en vie.
Se de m'amour vous prent enuie,
Vous la pouez maintenant prendre.
Amis! vueilliez voz braz eſtendre,
Si m'acollez!

---

v. 420. plꝰ

IEHAN.

Ha, dame, eſt voz cuers affolez?
Pour Dieu merci, iamais n'auiengne
Que de tel choſe vous ſouuiengne!
Ia, ſe Dieu plaiſt, ne m'auenra.
Voſtre bon pere norri m'a
D'enfance iuſqu'a or endroit;
Certes, chiere dame, a bon droit
Me feroit mourir laidement,
Se ie vouloie nullement
Eſtre, moy vers lui, tant fauſſe
Que ie eüſſe a tel fait penſe
Ne ne penſoie.

LA FILLE AU ROY.

Meſchant preſtre, ie t'eſſaioie!
Cuides tu que tant m'auillaſſe
Que ie mon corps t'abandonnaſſe?
Fol maloſtru!

IEHAN.

Mercy, pour le doulx roy Ieſu!
Ma dame, ie n'y penſe mie,
Ne preſtre ne doit pas amie
Mondaine auoir.

LA FILLE AU ROY.

Fol preſtre, non arez vous voir!
Alez dire voſtre ſautier;
Plus ore a vous parler ne quier
De ce que ie tendoie a dire.

Grant despit m'a fait & grant ire,
Mais, par ma foy, s'il vient a taille,
Ie li renderay bien sanz faille
Ce refus ci.

[Le] Premier Cheualier.

Ma chiere dame! ie vieng ci
Esbatre, moy auecques vous;
Vous plaira il bien, fin cuer doulx?
Dites le moy.

La Fille au Roy.

Il me doit bien plaire, par foy,
Et si fait il, biau sire chier!
Car sachiez, ie vous ay plus chier
Que nul homme qui soit en vie.
Amour me fait auoir enuie
De vous amer si qu'excuser
Ne me say mais ne refuser
Vers vous, biau sire.

Le Premier Cheualier.

Ie vous doy bien grans merciz dire;
Dame! si sas ie de ce don,
Quant vous mettez en mon bandon.
Or vous pri, pour moy plus aysier,
Que me donnez, dame, vn baisier
De vostre bouche.

La Fille au Roy.

Amis, prenez le sanz reprouche!
A vo plaisir.

LE PREMIER CHEUALIER.

Or ay ie ce que ie deſir.
Doulce amie, a Dieu! ie m'en vois.
Ie reuendray vne autre ſois
Plus a loiſir.

LA FILLE AU ROY.

Amis! quant vous plaira venir,
Vous ne ſerez pas deceüz,
Mais a grant ioie receüz
Dedans ceſt eſtre.

IEHAN.

Vierge, mere au doulx roy celeſtre!
Bien vous doy de cuer mercier
Et loer, dame, et gracier,
Quant m'auez, par voſtre bonte,
De la temptacion iette
Qui m'a eſte faite en preſent.
Dame! ma chaſte vous preſent
Et la conmans en voſtre garde;
Or en ſoiez, ſ'il vous plaiſt, garde,
Treſdoulce dame.

LA ROYNE.

Belle fille, Dieu te gart l'ame!
N'es tu pas apreſtee? Qu'eſt ce?
Temps eſt que nous aillons a meſſe.
Fai ſi y vien.

LA FILLE AU ROY.

Ma dame! ie ne puis pas bien,
Ie me ſens vn po dehetie.

Pour Dieu, ne vous deſplaiſe mie
Se ie n'y vois.

LA ROYNE.

E, gar, com muee as la vois!
Di moy, qu'as tu? Il m'eſt auis,
A la ſamblance de ton vis,
A ton eſtat, a ta maniere
Et a la couleur de ta chiere,
Que tu es groſſe?

LA FILLE AU ROY.

Non ſui, ma dame, par ſaint Ioſce!
N'y penſez point.

LA ROYNE.

Certes, tu es en mauuais point.
Dy que tu as, ſanz demouree!
Tu es par my le corps enflee
Conme vn lepreux.

LA FILLE.

Mere! le celer n'y eſt pieuz.
Par foy, bien vouldroie morir;
Ie ne gar l'eure que ieſir
Doie d'enfant.

LA ROYNE.

Laſſe, le cuer de dueil me fent.
E, belle fille, qu'as tu fait?
Trop vilainement as meffait.
Qui eſt celui — ne le me nye! —
Qui t'a fait ſi grant vilenie?
Ie le ſaray.

LA FILLE.

Mere! le voir vous compteray,
Combien qu'il me tourt a ahan;
C'a fait voſtre preſtre Iehan,
Par verite.

LA ROYNE.

Iehan? Pour ſainte trinite,
Ie le cuiday au plus preudomme
C'on ſceüſt entre ci & Romme!
Certes, or va pis la beſongne,
Mais, par la dame de Boulongne,
Iamais bien aiſe ne feray
Tant qu'a ton pere dit l'aray
Tout maintenant.

LE ROY.

Qu'eſt ce la? Vous venez plourant,
Dame! qu'auez?

LA ROYNE.

Mon chier ſeignour! vous ne ſauez,
Grant honte nous eſt aduenue;
Noſtre fille eſt ſi deceüe
Que d'omme a eü congnoiſſance,
Et ſi eſt ſi grant la meſchance
Qu'elle eſt encainte.

LE ROY.

Pour nient n'a pas la face tainte,
Dame, ſi a dure nouuelle.

v. 541. Sa. v. 544. pudome
v. 555. ci

Par la doulce vierge pucelle,
Se ie ſcay qui tant m'a meſfait,
Onques n'acheta ſi chier fait
Conme ceſtui.

LA ROYNE.

Mon chier ſeignour! c'a fait celui,
Iehan, que vous ſi chier amez
Que vous & moy, & diffamez
Si laidement.

LE ROY.

Ie m'en vengeray bien briement,
Par Dieu, qui fiſt & ciel & terre.
Seignours! alez me Iehan querre;
Dites, ie vueil a lui parler,
Mais ne l'en laiſſiez point aler
D'entre voz mains.

[LE] ·ij^e CHEUALIER.

Mon chier ſeignour, ſoiez certains;
Non ferons nous.

[LE] PREMIER CHEUALIER.

Vez le la. Iehan, leuez vous!
Venez tantoſt a mon ſeignour,
Il a de vous beſoing greignour
Qu'il n'ot pieca.

IEHAN.

Voulentiers, biaux ſeignours, or ca!
Alons m'en le plus court chemin.

---

v. 565. ſa.

Sire Dieu, qui ſiſt d'iaue vin,
Vous ſoit amis.

LE ROY.

Conment Iehan, conment? I'ay mis
Touziours peine a vous henneur faire,
Et vous m'auez fait tel contraire
Que ma fille auez violee
Com ſe elle fuſt garce auolee!
Eſt ce bien fait?

IEHAN.

Mercy, monſeignour! Tel meſſait,
Se Dieu plaiſt, onques ne penſay.
Dieu le ſcet c'onques n'adeſay
Femme en tele euure.

LA ROYNE.

Vous mentez! Le fait ſe deſcueure,
Car elle eſt preſte d'acouchier.
Conment l'oſaſtes approuchier?
Dites, faux preſtre!

LE ROY.

Or toſt, ſeignours! alez le mettre
Ou deſert pour mengier aus beſtes;
Puis qu'il eſt homs ſi deſhonneſtes,
Morir y doit.

[LE] PREMIER CHEUALIER.

Sire! nous ferons bon eſploit
Voſtre conmant.

---

v. 589 ce.

[Le] ·ij^e Cheualier.

Sa, maiſtre! ſa, paſſez auant!
Morir vous conuient a martire,
Puis qu'il plaiſt au roy, noſtre ſire;
Toſt leuez ſus.

Iehan.

E, treſdoulx glorieux Ieſus!
Soiez hui a m'ame confort,
Si voir com vous ſauez qu'a tort
Sui comdampnez.

[Le] Premier Cheualier.

Paſſez, Iehan! — La vous tenez,
Car, voir, c'eſt le lieu & le tiltre
Dont iamais vous ne pouez yſtre
Iour de voſtre aage.

[Le] ·ij^e Cheualier.

Mon ami doulx, pren bon courage!
Puis que tu te voiz a ta fin,
Prie de cuer deuot & fin
Dieu pour ton ame.

Iehan.

ADieu, mes doulx amis. — E, dame,
Qui portaſtes le roy des roys,
Qui pour nous voulſt morir en croys,
Oiez, ſ'il vous plaiſt, ma priere.
Dame de pitie bouteilliere,
A vous me complain & lamente
Conme celui qui ſe demente.

---

v. 623. voulz. (Jfr. v. 1329. plaiz i st. f. plaiſt.)

De ce qu'a tort fui ci iugiez
Deffendez moy d'eftre mengiez
Des beftes qui hantent par cy,
Et encore vous pri mercy,
Glorieufe vierge pucelle,
Que ia ne puift enfanter celle
Par qui ie fui cy endroit mis,
Iufqu'a tant qu'a touz fes amis
Ait dit le voir, conment a tort
Ie fui par lui iugiez a mort
& fanz raifon.

NOSTRE DAME.

Mi ange! il eft temps & faifon
Que ie mon fergent reconforte,
Auant que plus fe defconforte
Ou defert fauuage & hideux.
Conuoiez moy entre vous deux
La en chantant.

GABRIEL.

Dame! voulentiers bien & tant
Con nous pourrons

MICHIEL.

Gabrïel! voirement ferons.
Or auant! mettons nous a voie
Et chantons fi hault c'on nous oie,
Car nous y fommes bien tenuz.

RONDEL.

Doulce vierge, qui conceüz
Le roy du ciel & de la terre!
Tu l'anemi fi deceüz,
Doulce vierge qui conceüz,

Qu'a grace eſt homme receüz
Qui de bon cuer le veult requerre.
Doulce vierge, qui conceüz
Le roy du ciel & de la terre.

NOSTRE DAME.

Iehan, amis! ne pleure plus,
Mais aies cuer plain de leeſce.
Ie ſui des anges la deeſce,
Qui ci te vieng reconforter
Et ton cuer de grace enorter.
Pour ce que tu m'as bien ſerui
Vueil ie que te ſoit deſſerui,
Car ce que m'as requis auras
Et briefment t'en apperceuras
En tel choſe que ne vueil dire;
Et ſaches que celle a martire
Qui te fiſt yci amener
Trauaillera ſanz enfanter,
Iuſqu'a tant que ſauoir ait fait
Que tu n'as coulpes ou meſſait
Pour quoy tu es cy endroit mis.
Ralons nous ent, mes doulx amis!
Iehan, a Dieu.

GABRIEL.

Treſdoulce vierge! de cuer pieu
Voſtre vouloir ferons, c'eſt droiz,
Et pardirons a haulte voiz
Noſtre rondel

MICHIEL.

Gabrïel, amis! ce m'eſt bel.
Chantons nous deux enſemble, or ſus!

RONDEL.

Qu'a grace eſt homme receüz
Qui de bon cuer vous veult requerre.
Doulce vierge qui conceüz
Le roy du ciel & de la terre.

IEHAN.

E, doulce vierge, qui la guerre
D'entre Dieu & homme apaiſas,
Dame! bien voi que ne m'as pas
Oblie, dont ie te graci,
Quant a moy es venue ci
Pour moy plus affermer en grace.
Certes, c'eſt bien droit que ie face
Loenges de ta grant bonte,
Et ſi feray ie en verite.
Combien que ie n'en ſoie digne,
Toutefuoies, vierge benigne,
I'ay en mon cuer vn ferme eſpoir
Qu'en gre prendrez, ſi com i'eſpoir,
Les loenges que ie diray
De vous, dont vn liure feray;
C'eſt mes aſſenz.

LE DYABLE.

Tu n'aras ia tant de bon ſens,
Ne te ventes mie ſi toſt;
Que tu en eſcriſes ·i· mot,
Meſchant, icy peuz enragier.
Des beſtes te feray mengier,
Puis que tu n'as de moy que faire
Et que tu fais tout mon contraire.
Voy la toñ enque! voiz eſcriz!
Fort fera ſe tu fais eſcriz,
Quant enque n'as.

IEHAN.

Ha, ennemi Dieu, fathenas!
Ie te coniur de Dieu le pere,
De Dieu le filz et de fa mere,
Et de toute la trinite,
Que tu, befte d'iniquite,
De ci t'en voyfes.

LE DYABLE.

Pour nient en Marie t'enuoifes,
Car fe ie maintenant m'en vois,
Si reuendray ie vne autre foiz
Toy honte faire.

IEHAN.

E, royal vierge debonnaire,
Dame, plaine d'umilite!
Ce fathan mon enque a tumbe;
Or n'ay ie de quoy puiffe efcripre
Ce que de vous vouloie dire,
Dont forment me puis efmaier.
Certes, ie me vueil effaier
Se pourray faire a ma faliue
Lettre qui foit point ententiue
Ne qui puift ci deffus durer. —
E, dame! vous doy ie aourer,
Car de grace eftes le trefor;
Par vous deuient ma lettre d'or!
Iamais, certes, ne fineray,
Tant que de voz bontez aray
Empli ce liure.

La Fille au Roy.

Dieux! me verray ie ia deliure
De l'angoiſſe dont ſui attainte
De quelle heure fu ie ore enſainte,
Laſſe dolente.

La Royne.

Fille! ie ne ſay, mais m'entente
Eſt que le cuer as enthechie
Contre Dieu d'aucun grant pechie,
Dont tu n'es pas bien repentans,
Pour quoy il te bat ſi long temps;
Car il a ia vn ans, ou pres,
Que touziours as eſte & es
En ce point ci.

La Fille au Roy.

Laſſe, doulx Dieu! laſſe, mercy!
Ie ſay bien que c'eſt a bon droit
Ce que ie ſueffre ci endroit.
Mere, vueillez me conſeillier!
Certes, a tort fis eſſilier
Iehan, quant fu mis ou deſert,
Car ie vous dy tout en appert
Qu'il n'a coupes en mon meſſait.
C'eſt pour quoy — ce croy — Dieu m'a fait
Ainſi longuement tourmenter.
Donc ie tieng, mere, ſanz doubter,
S'aucune rien n'ay de ſon corps,
Ia n'yſtray de ce tourment hors.
Pour Dieu, mere, enuoiez bonne erre
Ou deſert le preudomme querre,
Car peut eſtre qu'encore vit
Ou de ſa veſture vn petit
Ou de ſes os.

LA ROYNE.

Belle fille! entens mon propos.
Ie le vois ton pere noncier
Pour plus briement y enuoyer.

Mon chier feignour, pour Dieu mercy!
Ie vien pour voftre fille cy,
Que ou defert enuoiez fauoir
S'on pourra de Iehan auoir
Ou fa vefteüre ou fes os,
Car elle dit qu'a tort fon los
Li toli & que pas ne fift
Le meffait qu'elle fus li mift
— Pour ce fueffre elle ce mefchief —
Et que ia n'en venra a chief
Se on n'y enuoye.

LE ROY.

Seignours! mettez vous donc a voie,
Alez ou defert fanz delay.
Se Iehan vit, amenez lay;
Se non, fe fa robe eft trouuee,
Apportez la fanz demouree,
Ie vous en pri.

[LE] PREMIER CHEUALIER.

Sire! nous ferons fanz detri
Voftre conmant.

LA ROYNE.

Mes amis! a Dieu vous conmant,
Auanciez vous.

[Le] ·ij^e Cheualier.

Chiere dame! ſi ferons nous,
N'en doubtez point.

[Le] Premier Cheualier.

Dieux nous a yci bien a point
Amenez; ie voy Iehan la!
Certes, Dieu de mort garde l'a,
Selon m'entente.

[Le] ·ij^e Cheualier.

Alons a li ſanz plus d'atente,
Biau compains, ſi le ſaluons;
Il pert bien qu'il eſt ſaint preudons,
Quant encor vit.

[Le] Premier Cheualier.

Sire! le treſdoulx Ieſucriſt
Vous doint ſamour.

Iehan.

Bien puiſſiez vous venir, ſeignour!
Que querez vous?

[Le] ·ij^e Cheualier.

Nous vous querons, biau ſire doulz!
Le roy ſi vous enuoie querre;
Pour Dieu, venez a li bonne erre,
Car puis que vous veniſtes ca,
Angoiſſe amere ne laiſſa
Sa fille — ce ſachiez pour voir —
N'elle ne peut enfant auoir,
& iour & nuit a des trauaille[s];

Mais elle dit qu'auoir, ſanz faille,
Ne peut de ſes maulx aleiance,
S'elle ne l'a par l'abondance
De voſtre grace.

Iehan.

Seignours! ſanz plus terme n'eſpace,
Puis que le roy ſi vous enuoye,
Mettons nous, ſ'i[l] vous plaiſt, a voie
D'aler a li.

[Le] Premier Cheualier.

Sire! c'eſt moult bien dit qu'ainſi.
Auſſi fait il belle iournee!
Alons m'en, puis qu'il vous agree,
O[u] nom de Dieu.

[Le] ·ij^e Cheualier.

Sire! moult approuchons du lieu
Ou eſt le roy.

Le Roy.

Ie voy venir en poure arroy
Vn homme que Dieux a moult chier,
Contre lui vois ſanz cheuauchier;
Iehan, amis, bien veigniez vous!
Mercy vous pri a miz genouz
Que mon meſfait me pardonnez
Et qu'aucune ſante donnez
A mon enfant.

Iehan.

Monſeignour! trop me faites grant
Honte & grant blaſme, par foy,

Quant a genoulz ci deuant moy
Vous mettez. Pour Dieu, leuez fus
Et me menez fanz targier plus
A voftre fille.

LE ROY.

C'eft bien fait, fire. Pour faint Gile,
Soiez vers li mifericors,
Car, certes, c'eft vn poure corps,
Qui moult a fouffert en ceft an.
Fille, ou es tu? Vez ci Iehan
Que tu demandes.

LA FILLE AU ROY.

Ha, Iehan! f'il te plaift, conmandes
Que ie muire de mort vilaine,
C'eft droiz, car ie fu trop vilaine,
Quant te mis fus, par mon pechie,
Que tu eus auec moy couchie.
Certes, ie menti fauffement,
Dont ie vous pri, fire, humblement
Que a merci vous me recueillez
Et que prier pour moy vueilliez
Dieu qu'il me gret de ceft tourment,
Ou i'ay efte fi longuement
Sanz alleiance.

IEHAN.

M'amie! Dieu, par fa puiffance,
Le vous pardoint, & ie fi fas.
Rentrez leens ifnel le pas,
Et ie pour vous Dieu prieray. —
Doux Dieu! ie vous pri de cuer vray
Qu'en pitie cefte damoifelle

---

v. 852. fús eller fírs. (Jfr. v. 1298.)

Veez — & vous, vierge pucelle! —
Et que briement ſoit deliuree
Du tourment ou elle eſt liuree
Par ſon meſſait.

LA ROYNE.

Fille! or t'a bien Dieu grace fait,
De ce puet eſtre ton cuer fis.
Veci que tu as vn biau filz!
Doulz enfes! bien ſoiez tu nez,
Et en l'amour Dieu deſtinez
Soit tes courages.

L'ENFANT A LA FILLE.

Iehan! conme li Dieu meſſages,
Te demant a auoir bapteſme
Et la ſainte huile & le ſaint creſme
Qui y doit eſtre.

IEHAN.

Enfes! ou nom du roy celeſtre
L'aras, ains que parte de cy;
Mais ie te coniure autreſſy
De Ieſucriſt & de ſa mere
Que tu t'en voiſes a ton pere
Qui t'engendra.

L'ENFANT.

Sire! plus parler n'en fauldra,
Vez le ci, veez.

[LE] PREMIER CHEUALIER.

De moy ne ferez ia veez,
Il dit voir certes.

Le Roy.

Vez ci bien miracles appertes,
Iehan, que Dieu fait ci pour vous.
Creſtiennez toſt, ſire doulx,
Ceſt enfancon.

Iehan.

Sire, voulentiers! c'eſt raiſon.
Piece a que i'en ſcay bien la guiſe. —
Biaux doulx enfes, ie te baptiſe
Ou nom de Dieu le pere & Criſt
Le filz & le ſaint Eſperit;
C'eſt la benoite trinite,
Trois perſonnes en l'unite
De ſubſtance.

Le Roy.

Dieu lui ottroit en bien croiſſance!
Or toſt, biaux ſeignours, pour amour,
Alez le veſtir ſanz demour
Feticement.

[Le] ·ij^e Cheualier.

Sire! nous ferons liement
Voſtre plaiſir.

Le Roy.

Et vous, alez hui mais ieſir
Et repoſer, car ie le vueil,
Iehan, & demain l'appareil
Sera fait — ne vous en doubtez —
Que ferez eueſque ſacrez
De ceſte ville.

IEHAN.

Mon chier ſeignour! plus de cent mille
Merciz vous en dy, c'eſt raiſon
Ie m'en vois donc en ma maiſon
Iuſqu'a demain.

GABRIEL.

Anthure! le roy ſouuerain
Veult que voiſes en ton païs
Dont és nee, & ne t'eſbahis,
Car ia ne ſeras tant veüe
Que tu ſoiez recogneüe
D'omme ne femme.

ANTHURE.

Doulx Dieu! a vous conmans ie m'ame.
Mon cuer de ioie moult ſ'enuoiſe,
Quant il vous plaiſt que ie reuoiſe
Au lieu dont me feïſtes naiſtre.
Pour ce me vueil au chemin mettre;
Dame des cieulx, conduiſiez moy!
Grant ioie me feroiz, par foy,
S'entre ma gent me voi venue
Et point ne ſui recogneüe,
Et que ie puiſſe en pourete
Viure entre eulx, c'eſt ma voulente;
Autrement feray malbaillie —
E, Dieux, com ie ſui traueillie!
Pieca n'erray tant com i'ay hui,
Mais ne m'en chault, puis que ie ſui
En la ville ou ie venir doy.
Il m'eſt bien auis que ie voy
Celle qui ·IX· mois me porta

Ceent, a celle porte la!
Ie me vueil traire vers fon lieu.

E, dame, f'il vous plaift, pour Dieu,
Preftez me hui mais lieu pour iefir!
Que Dieu voftre plus grant defir
Vous enterine.

LA MERE ANTHURE.

E, lasse! ie ne fui pas digne,
M'amie! il ne peut auenir.
De plourer ne me puis tenir,
Quant ie voy nulle poure femme,
Pour l'amour d'une ieune dame,
Moie fille, qui f'en ala
Hors de ce païs, XX ans a,
Mettre pour Dieu fon corps a gaft.
Laffe, f'en ce païs hantaft,
Grant ioie au cuer peüft auoir,
Car euefque fera, pour voir,
Vn fil qu'elle a, demain facrez.
E, ma doulce amie, & qu'auez?
Ie croy que n'eftes pas bien faine;
Trop auez endure de paine.
Paffe auant! Paffe maalot!
Va fi me fay vn lit tantoft
Pour cefte femme.

LA CHAMBERIERE

Pour cefte ci? Ie vois, ma dame.
Sa, femme, fa!

LA MERE ANTHURE.

Alez, doulce amie, alez la!
Soiez tout aife.

La Chamberiere.

Femme! conment qu'il ne vous plaiſe,
Ce lit ne quier mais hui touchier.
Se ainſi vous voulez couchier,
Sy y couchiez.

Anthure.

M'amie, pour Dieu, n'i touchiez!
Il eſt moult bien.

La Chamberiere.

Couchiez vous, que vous n'arez rien
Mais hui, que ie ſache, par foy,
Au mains qu'il viengne de par moy
Vin ne viande.

Anthure.

M'amie! ie point n'en demande,
Lay moy. Vas a la garde Dieu!
Ie ne fu pieca en [nul] lieu
Miex hebergie.

La Mere Anthure.

Eſt ia celle femme couchie?
Di me voir, dy.

La Chamberiere.

Oïl, dame! pour Dieu mercy,
Elle eſt trop aiſe.

La Mere Anthure.

Conme tu es garce mauuaiſe!
G'i vois; bien voy qu'il ne t'en chaut.

E, laſſe! M'amie, il vous fault
Leuer, ne ierrez pas ainſi.
Celle qui vous a laiſſie cy
Enuoit Diex honte.

ANTHURE.

Pour Dieu, dame! n'en tenez compte,
Ie vous en proy.

LA MERE ANTHURE.

Vous vous leuerez, par ma foy,
Car ce lit autrement feray:
Et puis ſi vous recoucheray
A mon vouloir.

ANTHURE.

E, dame! il ne vous peut chaloir,
Laiſſiez en paiz.

LA MERE ANTHURE.

Ie ne vous lairoie iamais
Ainſi, combien que le vueilliez.
Faites toſt ſi vous deſpoulliez.
Le lit eſt preſt pour vous couchier,
M'amie! ie vous vueil aidier,
Car de trauail vous voy moult laſſe;
Couchiez vous ci, en ceſte place,
Et puis bien couuerte ſerez.
Or dites ſe vous mengerez
De rien qui ſoit, m'amie chiere?
Vous en arez a bonne chiere,
Soit char ou poiſſon ou volaille;
Vous ne fauldrez a riens, ſanz faille,
Dont arez fain.

ANTHURE.

Dame, le doulx roy ſouuerain
Vous rende ceſte courtoiſie!

Ie ſui en ſi grant maladie
Et de trauail ſi forment laſſe
Qu'il n'eſt riens de quoy ie meniaſſe;
Ains doubt — ſanz me ſanz agreuer —
Que demain ne puiſſe leuer.
Si vous requier, dame, pour Dieu,
Que par vous ie ſoie en tel lieu
Que l'eueſque puiſſe veoir;
Ie croy miex en vauldray, pour voir,
Se ie le voy.

La Mere Anthure.

Doulce ſuer! foy que ie vous doy,
Bien le verrez, n'en doubtez ia;
Car demain ceens dignera
Pour l'amour ma fille, ſa mere,
Qui ſouuent me fait mere amere,
Quant de nous ſ'eſt ainſi perdue.
Laſſe! puis qu'elle n'eſt venue,
Ie croy qu'elle eſt morte d'annuy.
ADieu! repoſez vous maiſhuy,
M'amie chiere.

Michiel.

Anthure! tu fais moult grant chiere
Et grant leeſce en ton cuer a
De ce que ton filz ſi ſera
Demain conme eueſque ſacrez;
Mais il ſera ſi ahontez
Briement, & ſi li auendra
Que ſ'eueſchie du tout perdra,
Mais n'en ſoies a deſconfort

Que pour ce que ce yert fait a tort.
De ce fait le vengera Diex;
Demain le verras a tex yex
Et parleras a li, pour voir.
Requier lui vn petit manoir
Ou recluſe ſoies ta vie;
Et ſaches, tu n'y faudras mie.
ADieu te dy.

ANTHURE.

Diex, com i'ay le cuer eſbahy
De ce qu'ay oÿ en dormant!
Mere Dieu, a vous me conmant;
Deffendez moy de l'ennemy
Qu'il n'ait pouoir iamais ſur my,
Dame, nul iour.

[LE] ·ij^{e} CHEUALIER.

Monſeignour! trop faiſons ſeiour,
Au ſacre de Iehan alons.
C'eſt droiz, car il eſt vn ſains homs,
Si com me ſemble.

LE ROY.

C'eſt voirs, alons nous ·iij· enſemble,
La royne auſſi y venra
Et ma fille, qui li tenra
La compaignie.

[LE] PREMIER CHEUALIER.

Sa bellole, ſi n'y eſt mie
Ore a aler.

Le Roy.

Il le vous fauldra apporter
Iuſqu'a l'egliſe.

[Le] ·ij· Cheualier.

Sire! nous ferons ſanz faintiſe
Ceſtui office.

Iehan L'Euesque.

Mon chier ſeignour! Dieu vous meriſſe
La grant honneur que m'auez fait;
Par vous, ſire, eueſque fui fait
De ce païs.

Le Roy.

I'en ay grant ioye, doulx amis!
Et ſachiez, ſ'il chiet miex a point,
Ie m'en vois, mais n'en doubtez point,
Que vous l'arez.

Iehan.

Sire, les biens que me ferez,
Dieu les vous rende!

Le Premier Cheualier.

Monſeignour! on dit c'on amende
De preudomme ſeruir, c'eſt voir;
Bien le pouons apperceuoir
Par ce roy ci.

[Le] ·ij· Cheualier.

Voire! par la ſeue mercy,
Sire, il vous a fait grant bonte,

v. 1089. car.

Quant mis vous a en dignite
Qui eſt ſi grande.

LA MERE ANTHURE.

Biau filz! trop forment vous demande
Vne femme qu'a maiſon ay,
Que pour Dieu herſoir herbergay;
Si vous requier pour Dieu & pri
Qu'il vous plaiſe a venir a li
Vn po parler.

IEHAN.

Ie ne le vous vueil refuſer,
Ma dame, qu'il n'eſt pas raiſon;
Alons m'en a voſtre maiſon
Appertement, que ie la voie.

Doulce amie, Dieu vous doint ioie!
Que voulez dire?

ANTHURE.

E, pour l'amour de Dieu, chier ſire!
Vous requier vn petit menage
Ou miſe ſoie en recluſage,
Et ie vous ay, ſire, en couuant
Que touz les iours de mon viuant
Dieu prieray de bon vouloir
Que celle encor vous doint veoir
Qui vous porta.

IEHAN.

Certes, elle eſt morte pieca!
Ce croy, m'amie.

ANTHURE.

Non eſt, ſire, n'en doubtez mie.
Faites ce que ie vous requier,
Et ſe dedans vn an antier
Ne la veez, biau treſdoulx ſire,
Mon corps offre a mettre a martire;
Car il n'a gueres qu'en vn lit
Couchay auec elle, ou me dit
Que dedans ·ı· an ſeroit cy
Sire! en confeſſe le vous dy
Pour veritable.

IEHAN.

Femme! ie ne ſcay ſe c'eſt fable,
Mais ie feray tout ton vouloir.
Que Dieu la me doint reueoir!
Delez l'egliſe a vn hoſtel,
Pour recluſage bon & bel;
Maintenant mener t'y feray. —
Or toſt, ma dame, ſanz delay,
Ceſte femme plus ne tenez
Ceens, mais tantoſt la menez
En ce recluſage qui eſt
Lez la grant egliſe tout preſt,
Car ie le vueil.

LA MERE ANTHURE.

Sire! ie feray voſtre vueil. —
M'amie, or fus! ſi en irons;
Ou recluſage vous menrons
Treſtout en l'eure.

ANTHURE.

Alons, dame! Que Dieu ſequeure
Vous au beſoing.

IEHAN.

Femme! ceft oftel ci te doing
Pour demourer a ton plaifir.
Que Dieu celle que tant defir
Me doint encor viue veoir!
Dame, vueillez la pourueoir
De chamberiere.

LA MERE ANTHURE.

Voulentiers, fire, a lie chiere. —
Maalot! ie te pri que la ferues
Si bien que tu m'amour defferues
& la mon filz.

LA CHAMBERIERE.

Dame! de ce foit vo cuer fiz
Que, pour la voftre amour auoir,
I'en feray fi bien mon deuoir
Com ie pourray.

LE DYABLE.

Haro! Haro! Grant defpit ay
De ce larron Iehan, fanz doubte,
Qui fi enfus de lui me boute
Que ie ne fay tant a lui tendre
Que en aucun mal le puiffe prendre.
Ie ne fcay par quel art ie truiffe
Conment annuy faire li puiffe
Ne le pourray ie a mechief mettre. —
Oïl! car ie penfe vne lettre
A faire, plaine de defroy,
La quelle mefdira du roy
Par moz oultrageux & vilains
Et fi faite com fe des mains

De ce papelart fuft efcripte.
Elle vault faite, elle vault dite!
Ainfi fera il attrappez
Et ou pechie dire happez,
Dont il pourra eftre en enfer
Prefentez au roy Lucifer.
Ie la vois faire yfnel le pas.

C'eft fait. Ie croy que ie n'ay pas
Trop demoure; vez la ci male!
Ietter la vois en my la fale
Du roy a la fin c'on la voie,
Et puis fi m'en iray ma voie
Oultre paffant.

Le Roy.

Ie voy vne lettre gifant
La, d'ou vient elle?

[Le] Premier Cheualier.

Sire! par la vierge pucelle,
Ie ne fcay, mais d'eftrange feel
Eft feellee bien & bel;
Regardez, fire!

Le Roy.

Par faint Eloy, ie la vueil lire;
Ie faray qu'il ara dedans.
Seignours, congnoiffiez vous feens
Qui efcript cefte note cy?
Dites le moy, ie vous em pry;
Que vous en femble?

[LE] ·ijᵉ CHEUALIER.

Mon chier feignour! elle reffemble
A la lettre Iehan l'euefque,
Ainfi qu'il m'eft auis, mes que
Trop longuette eft.

LE PREMIER CHEUALIER

Certainement, monfeignour! ce eft
De f'efcripture.

LE ROY.

Or regardez la grant laidure
Qu'il a de moy ci dedans dit!
Veez vous bien le grant defpit
Qu'il dit de moy, ne fcay pour quoy.
Alez le me querre en requoy!
Dites qu'en grant hafte le mant,
Mais ne li faites nul femblant
De ceft oultrage.

LE ijᵉ CHEUALIER.

Mon chier feignour! non feray ie.

Sire euefque, Dieu vous doint ioie!
Monfeignour le roy vous enuoie
Querre & dit que ne laiffiez pas
Que ne veigniez yfnel le pas
A lui parler.

IEHAN.

Voulentiers ca, g'i vueil aler;
Plus ne vueil cy eftre a requoy.

v. 1197. *mefque*.   v. 1200. cefcripture.

Venez, vous deux, auecques moy
Sanz targier plus.

Le Premier Clerc.

Voulentiers, ſire, ſanz refus;
C'eſt de raiſon.

Iehan.

Monſeignour! ſanz arreſtoiſon
Vieng ci a voſtre mandement,
Et il eſt droit, car vraiement
G'y fui tenuz.

Le Roy.

Iehan! icy ſont contenuz
Pluſieurs faiz. Faites moy certain
S'il ſont eſcripz de voſtre main.
Regardez y.

Iehan.

Monſeignour onques mais ne vy
Lettre reſſembler miex la moye!
Ie ne fay, ſe Dieu me doint ioie,
Se ie la fis.

[Le] ·ije Clerc.

Sire! ie fui certains & fis
Que c'eſt de la voſtre eſcripture;
Ie la congnois a la meſure
Des traiz qu'elle a.

Le Roy.

Iehan, or la rebailliez ſa!
Il pert bien que pas ne m'amez,

Quant vous ainſi me diffamez
Com ci dedans auez eſcript.
Mais, par le treſdoulx Ieſucriſt,
Il vous ſera vendu trop chier!
Biaux ſeignours, alez li trenchier
Toſt le poing deſtre.

IEHAN.

Mercy, pour le doulx roy celeſtre!
Monſeignour onques en ma vie
Ne me priſt de meſdire enuie
De vous, ſire; bien le ſachiez!
E, las! ſ'a tort ſui mehaigniez,
C'iert grant pechie.

LE ROY.

Par Dieu, le poing & l'eueſchie,
Tout enſemble, vous oſteray!
Seignours, faites toſt ſanz delay,
Deliurez m'ent.

[LE] ·ij^e CHEUALIER.

Si ferons nous, ſire, briement,
Puis que vous n'en auez mercy. —
Iehan, agenoillez vous cy!
Sa, celle main.

IEHAN.

E, Diex! onques mais homme humain
N'ot ſi grant honte ſanz raiſon,
Conme i'ay ci par traïson;
Dont vient ce, Dieux?

---

v. 1250. Siert.

[Le] ·ij^e Cheualier.

C'eſt fait. Forment ſera ſoubtiex
Qui le vous pourra raſſeoir,
Puis que ius l'ay veü cheoir.
Mon cher ſeignour! pendre le fault
En my ceſte ſale bien hault;
Si ſera au peuple monſtre
Puis ce di qu'il eſt deſſeure
Tout hors du bras.

Le Roy.

Or toſt oſtez li ſes bons draps
Et celle croce & celle mittre;
Puis le menez en ce chapitre
Ou de verges ſera batuz.
Dites a l'abbe que veſtuz
Soit moine, ſ'il m'a de riens chier,
Et que deſormais ſoit cloiſtrier
A la ſelette.

[Le] Premier Cheualier.

Voſtre voulente ſera faitte,
Monſeignour, ie l'i vois mener.

Dans abbes, Dieu vous puiſt donner
Bon iour! Le Roy vous mande ainſi
Que vous faciez ce ſeignour ci
Moine profes.

L'Abbe.

Ses vouloirs ſera du tout fais
Tout maintenant ſanz alentir.
Dan Guillem, alez le veſtir,
Et vous dan Pierre!

[LE] PREMIER MOINE.

Voulentiers, monſeignour, bonne erre
Sanz varier.

LA MERE ANTHURE.

Dieux! trop me puez contrarier,
Laſſe, de quelle heure naſqui,
Laſſe, m'amie! laſſe, e my!
Nous auons noſtre amy perdu;
Le roy l'a fait moine rendu,
Mais, auant, lui a le poing deſtre
Fait coper, & pour vne lettre
Qu'il n'a pas fait, ains li mett ſus.
Laſſe, or eſt bien mes cuers confus
Par double paine.

ANTHURE.

E, m'amie! en la ſouueraine
Vierge des cieulx vous confortez,
Et vous arez vn confort telz
Par li qu'il vous ſera auis
Qu'en ioie ſoit voz cuers rauiz
Certainement.

LA MERE ANTHURE.

E, laſſe, amie! & conment
Pourroit il eſtre?

ANTHURE.

Moult bien, ſ'il plaiſt au roy celeſtre,
Si que priez le de cuer fin,
Et vraiement en la parfin
Vous aydera.

LA MERE ANTHURE.

Laſſe! ie ne ſay qu'il fera.
Ie m'en reuoys en ma maiſon;
Trop ay au cuer grant marriſon.
ADieu ma ſuer.

ANTHURE.

Dame! a Dieu, qui vous doint en cuer
Ioie parfaite.

IEHAN.

E, mere Dieu, par qui fu faite
Si grant grace a humain lignage
Que pour leur donner l'eritage
Sanz fin, Dieux homme en vous deuint
Et des cieulx ſa ius morir vint
Pour donner vie pardurable;
Dame, ſur toutes amiable,
Gloire des anges & des ſains,
Qui les plus malades faiz ſains;
Dame de pitie treſoriere,
S'il vous plaiſt, oiez ma priere!
I'ay mis en vous ſeruir ma cure,
Et conment m'eſtes vous ſi dure
Que ainſi m'auez laiſſie honnir?
Dame, trop m'en puis eſbahir,
Car i'en ſui de touz diffamez.
Pour ce, ſi voir com vous ſauez,
Doulce vierge, que c'eſt a tort,
S'il vous plaiſt, donnez me la mort!
Trop ay ſouffert peine en ma vie,
Ou deſert fu mis par enuie,
Ou ſathan me fiſt moult d'ennoy;

v. 1329. plaiz.

Or ay pis, ſi ne ſay pour quoy,
Li roys m'a fait coper le poing.
Confortez moy a ce beſoing,
Roÿne pure.

NOSTRE DAME.

My ange! alons bonne aleüre
A mon ami qui ſi m'appelle
Doulcement en celle chappelle
Par moz piteux.

GABRIEL.

Vierge, mere au roy glorieux!
Chaſcun de nous a grant deſir
De faire tout voſtre plaiſir.
Dame, or alons.

MICHIEL.

Voire, Gabrïel! & chantons
Ce rondel pour nous conforter

RONDEL.

Iehan, penſes d'onneur porter
Celle qui le fil Dieu porta?
Car ci vient pour toy deporter.
Iehan, penſes d'onneur porter?
Et pour toy main neuue apporter.
Donc, puis qu'en li tel deport a,
Iehan, penſes d'onneur porter
Celle qui le filz Dieu porta.

NOSTRE DAME.

Amis Iehan! li roys tort a
Qui vous a en ſi mal point mis,

---

v. 1350. Chm̃n. (Jfr. v. 1494.)

Mais ie vieng ci, biau doulx amis,
Pour vous oſter de tel triſteſce.
Mettez voſtre cuer en leeſce,
En moy ſeruir gaigniez aſſez;
De ce mal ſerez repaſſez.
Maintenant plus n'attenderay,
Car main nouuelle vous feray,
Plus gente, plus belle & plus ſaine
C'onques ne fu la premeraine.
Va tendis & ne laiſſe mie.
Gabrïel dy par l'abbaie
Si hault c'on te puiſt bien oïr,
Que Iehan on veille cherir
Des oreſmais.

GABRIEL.

Voulentiers, dame! — E, clers & lais!
Fole gent! l'eueſque honnorez
Qui a tort eſt deſhonnorez;
Dieu ſ'en courrouce.

NOSTRE DAME.

Ralons nous ent, meſnie doulce,
Es cieulx la ſus.

MICHIEL.

Dame, alons! Gabrïel, or ſus,
Chanter nous fault.

GABRIEL.

Michiel! la vois pas ne me fault,
Or diſons a haulte alaine

RONDEL.

Dame de la gloire haultaine!
Voſtre doulce miſericorde

Souuent a Dieu mainte ame accorde,
Quant par pechie en eſt lointaine.
Dame de la gloire haultaine!
Car qe grace eſtes la fontaine,
Ou lauer peut toute diſcorde
Pecheur qui de cuer vous recorde.
Dame de la gloire haultaine!
Voſtre doulce miſericorde
Souuent a Dieu mainte ame accorde.

L'ABBE.

Biaux ſeignours! pour miſericorde,
Dites, n'auez vous pas oy
D'une voiz qui paſſe par cy,
Ce qu'elle a dit?

[LE] PREMIER MOINE.

Oïl, ſire, ſe Dieu m'aïſt,
Bien oÿ l'ay.

L'ABBE.

Querons l'eueſque ſanz delay,
Dieu l'a moult chier.

[LE] ·IJ^e· MOINE.

Monſeignour! il eſt au mouſtier;
Alons y, ſe c'eſt voſtre accort.

Vez le la, ſire, ou il ſe dort
En la chappelle.

L'ABBE.

Seignours, vez ci vertuz moult belle!
Regardez la nouuelle main

---

v. 1409 ce ſeſt.

Que Dieux li a fait puis yer main.
Il ſault qu'il lieue de ce lieu,
Or ſus, ſire, ſus! de par Dieu,
Eſueilliez vous.

L'EUESQUE.

Que vous plaiſt il, monſeignour doulx?
Dieux, qu'ay ie veu?

L'ABBE.

Sire! grant grace receü
Auez de Dieu le ſouuerain,
Quant rendu vous a voſtre main,
Sire, ſi belle.

L'EUESQUE.

E, treſdoulce vierge pucelle!
Ie vous doy bien de cuer ſeruir
Pour ceſte bonte deſſeruir,
Royne pure.

L'ABBE.

Vous eſtes ſainte creature.
Sire! Iamais ne fineray
Iuſqu'a tant qu'au roy dit l'aray.
Mes freres, auec moy venez!

Sire, bon iour vous ſoit donnez!
Sire, ce ſera grant pechie
Se Iehan ne ra ſ'eueſchie,
Qu'a tort lui a eſte tolue,
Car Dieu li a ſa main rendue,
Qui nous a hui enuoie dire

v. 1416. Qr.

Par vne voiz qu'il veult, biau ſire,
Que eueſque ſoit.

LE ROY.

Las! a ce que mes cuers concoit,
Ly ennemis m'a deceü,
Et Dieu li preudomme a veü!
Son eueſchie li renderay
Et a lui parler m'en iray
Tout maintenant ſanz plus targier.

Ami Dieu! pardon vous requier;
I'ay trop encontre vous meſpris,
Mais ie vous pri, ſire, que pris
Soie a pardon.

IEHAN.

Ie le vous pardoing de cuer bon,
Et Dieu ſi face!

LE ROY.

Sire! ſanz plus terme n'eſpace
Faites toſt ſi vous en venez,
Et vous ſerez reſtituez
En l'eueſchie, et vous rendray
Voz ioyaux qu'a tort vous oſtay,
Dont me repens.

IEHAN.

Monſeignour, & ie m'i aſſens.
Or alons donc.

ANTHURE.

E, treſdoulx Dieu, pere du mont,
Confortez moy, trop ſui malade!

v. 1460. pe.

Le corps m'eſt ſi peſant & fade
Que plus ne peut.

GABRIEL.

Anthure! ſaches, Dieu te veult
Oſter de ce ſiecle mondain
Et te fait ſauoir que demain
De ce ſiecle treſpaſſeras.
Appreſte toy, car tu ſeras
Des cieulx doee.

LA CHAMBERIERE.

Dame! par la vierge honnoree,
Ie vous voy en trop petit point;
Grant maladie au cuer vous point,
Si com ie croy.

ANTHURE.

C'eſt voir, m'amie; ie vous proy,
Alez toſt chiez ma bonne amie,
Dites li qu'elle ne laiſt mie
Qu'elle ne me viengne veoir,
Se iamais ſa fille veoir
Veult a nul iour.

LA CHAMBERIERE.

Ie vois ſanz faire nul ſeiour.

Ma dame! ſe iamais voulez
Veoir voſtre fille, venez
A la recluſe.

LA MERE ANTHURE.

Di que ie vois ſanz faire muſe;
Ie m'en vois courant ſon filz querre.

Sire, venez vous ent bonne erre!
La reclufe nous a mande
Que ia verrons, pour verite,
Ma fille Anthure.

L'EUESQUE.

Alons y donc bonne aleüre,
Ma doulce dame.

LA CHAMBERIE[RE].

Dame! vez ca venir ma dame,
Qui l'euefque auec li amaine;
Chafcun de venir moult fe peine,
Ie vous affi.

ANTHURE.

E, trefdoulx Diex, ces ·ij· gens cy,
S'i[l] vous plaift, en grace tenez!
Sire! pour Dieu que me donnez,
S'il vous plaift, le faint facrement
De l'autel, & ie vraiement
Vous promet que ains nonne verrez
Celle en qui fuftes engendrez
Et dont nafquiftes.

L'EUESQUE.

M'amie! de ce que me dites
Sui moult liez, mais plus feray lors.
Ie vous vois querre le faint corps
Dieu — M'amie, fachiez: vez cy
Celui qui des cieulx defcendi
En la vierge & y fut ·IX· mois,

v. 501. pmet.

Et celui qui pour nous en crois
Morut, & qui es cieulx monta,
Et celui qui nous iugera;
Le creez vous?

ANTHURE.

Ainſi le croy ie, ſire doulx,
Tout vraiement!

L'EUESQUE.

Tenez! a voſtre ſauuement
Le puiſſiez prendre.

ANTHURE.

Dame! vueillez a moy entendre
Vn petit. Aſſez toſt verrez
Telle choſe dont vous ſerez
Moult eſbahie. —

MICHIEL.

Gabrïel, ne nous targons mie!
Alons querre appertement l'ame
D'Anthure, celle ſainte femme
Qui ſe treſpaſſe.

GABRIEL.

Alons, que ſathan ne l'enlaſſe,
Qui droit n'y a

LA MERE ANTHURE.

Doulce dame, aue Maria!
Bonne gent, laſſe! que feray?
Vez ci celle que ie portay

·IX· mois. E, belle fille Anthure,
Conment as tu eſte ſi dure
Qu'a moy ne t'es ſaite cognoiſtre!
Laſſe, or doit bien mon dueil accroiſtre,
Quant mon enfant n'ay cognu viue,
Et quant morte eſt. Laſſe, chetiue!
Donc primes l'ay ie cogneü.
Ha, filz, com ſommes deceü
De voſtre mere.

L'EUESQUE.

E, las! cy a douleur amere,
Mere, que me faites ſentir!
Conment a peü conſentir
Dieu que tant vous aions veü
Et ne vous aions congneü?
Ie ne ſay, voir.

[LE] PREMIER CLERC.

Monſeignour! tel dueil conceuoir
Ne faire a vous pas n'appartient!
Puis que morte eſt, il la conuient
En terre mettre.

L'EUESQUE.

Seignours! il vous fault entremettre
D'elle, en ce coffre cy bouter
Et iuſqu'a mon hoſtel porter;
La enſeuelie ſera
Et de mors on li chantera
Tout le ſeruiſe.

[LE] ·ije CLERC.

Nous ferons moult bien tout l'office,
Monſeignour, ne vous en doubtez.

Biau compains! contre moy prenez
Et en ce coffre la mettons. —
Elle y eſt. Or l'en emportons
Appertement.

LA MERE ANTHURE.

E, fille! conme a grant tourment
As mon cuer par ceſte mort mis!
Hui te ſoit Dieux a l'ame amis,
Par ſa bonte.

MICHIEL.

Portons deuant la trinite,
Gabrïel, ceſte ame en chantant,
Qui en ce ſiecle a ſouffert tant
Paine & martire.

GABRIEL.

C'eſt bien dit. Or penſons de dire
Ce rondel ci qui moult m'agree.

[RONDEL.]

En la gloire beneüree,
Ame, ou ton createur verras,
Sera ſanz fin ta demouree.
En la gloire beueüree,
La feras tu ſi honnoree
Qu'auec les cherubins ſeras.
En la gloire beneüree,
Ame, ou ton createur verras.

Explicit.

FORMLÄRA.

Följande grammatikaliska och lexikaliska arbeten hafva anförts i Formläran och Ordförteckningen:

FRIEDRICH DIEZ, Grammatik der Romanischen Sprachen, Dritte, neu bearbeitete und vermehrte Auflage; Bonn, Ed. Webers Buchhandlung, 1870, 1871, 1872, 3 vol. in 8°.

G.-F. BURGUY, Grammaire de la Langue d'Oïl ou grammaire des Dialectes français aux XIIe et XIIIe siècles, suivie d'un Glossaire, deuxième éd.; Berlin, W. Weber, 1869, 1870, 3 vol. in 8°.

GUSTAVE FALLOT, Recherches sur les formes grammaticales de la langue française et de ses dialectes au XIIIe siècle, publiées par Paul Ackermann; Paris, Imprimerie Royale, 1839, gr. in 8°.

CONRAD VON ORELLI, Altfranzösische Grammatik (Formenlehre). Mit vielen Conjecturen und Berichtigungen. Zweite ganz umgearbeitete Auflage; Zürich, Orell, Füssli und Comp. 1848, in 8°.

KARL BARTSCH, Chrestomathie de l'Ancien Français (VIIIe—XVe siècles) accompagnée d'une Grammaire et d'un Glossaire; deuxième éd. corrigée et augmentée; Leipzig F. C. W. Vogel 1872, gr. in 8°.

GASTON PARIS et LÉOPOLD PANNIER, La Vie de Saint Alexis, poème du XIe siècle et renouvellements des XIIe, XIIIe et XIVe siècles, publiés avec préfaces, variantes, notes et glossaire, *uti:* Collection Philologique, Recueil de travaux originaux ou traduits relatifs à la Philologie & à l'Histoire Litteraire, nouv. série, cinquième fascicule; Paris, A. Franck, 1872, gr. in 8°.

EDUARD MÄTZNER, Französische Grammatik mit besonderer Berücksichtigung des Lateinischen; Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1856, in 8°.

CH.-P^RE GIRAULT-DUVIVIER, Grammaire des Grammaires, vingtième éd.; Paris, A. Cotelle, 1873, 2 vol. gr. in 8°.

M. M. BESCHERELLE, Grammaire Nationale, quatorzième éd.; A Paris, chez Garnier Frères, 1871, très-gr. in 8°.

DU CANGE, Glossarium ad scriptores mediæ et infimæ Latinitatis, auctore Carolo Dufresne, domino Du Cange; Basileæ, sumptibus Fratrum de Tournes, 1762, 3 vol. in f°.

G. A. L. HENSCHEL, Glossarium ad scr. med. et inf. Lat. conditum a domino Du Cange cum supplementis digessit G. A. L. Henschel, Tomus septimus; Parisiis, excudebant Firmin Didot Fratres, 1850, in 4°.

GILLES MÉNAGE, Dictionnaire étymologique de la langue françoise, nouv. éd.; A Paris, chez Briasson, 1750, 2 vol. gr. in f°.

ANTOINE FURETIÈRE, Dictionnaire Universel, nouv. éd.; A La Haye, chez La Veuve van Dole &c. 1725, 4 vol. in f°.

Abrégé du Dictionnaire de Trévoux; A Paris, chez Les Libraires Associés, 1762, 3 vol. in 4°.

J. B. B. Roquefort, Glossaire de la langue romane; Paris, Imprimerie Crapelet, 1808, 1820, 2 vol. & Supplément, in 8°.
M. Raynouard, Lexique Roman ou Dictionnaire de la Langue des Troubadours; A Paris, chez Silvestre, 1844, 6 vol. gr. in 8°.
L'Abbé Jules Corblet, Glossaire étymologique et comparatif du Patois Picard ancien et moderne; Paris, Dumoulin &c., 1851, in 8°.
Dictionnaire de l'Academie Française, sixième éd.; Paris, Firmin Didot Frères, 1835, 2 vol. in 4°.
Complément du Dictionnaire de l'Académie Française, publié sous la direction d'un membre de l'Ac. Fr. par M. Louis Barré; Paris, Firmin Didot Frères, 1862, très-gr. in 4°.
É. Littré, Dictionnaire de la Langue Française; Paris, Librairie Hachette et Cie, 1873, 4 vol. très-gr. in 4°.
Auguste Scheler, Dictionnaire d'Étymologie Française d'après les résultats de la science moderne, nouv. éd.; Bruxelles 1873, gr. in 8°.

ARTIKELN.

Den maskulina bestämda artikeln erbjuder några från nuvarande franska språkbruket afvikande former.

Singul. nom. li, 239, 877, 1342, 1363, 1442; skrifvet ly, 1441.
le, 259, m. fl.
l', 230, 911.
ack. le, 3, m. fl.
l', 653, m. fl.
prep. kas. de l', 1058, 1500.
du, 138, m. fl.
a l', 18, 204.
au, 89, m. fl. (Possessiv dativ, 332, 499 och 1349.)
ou, 234[1]), 421, 600, 642, 673, 756, 765, 774, (826), 881, 898, 1139, 1173[2]), 1339.

---

[1]) Möjligen kunde ou här vara = det moderna où, i hvilket fall fil vore subjekt (liksom i vers 960) och conmant 3:dje pers. sing. pres. konj. i st. f. 1:sta pers. sing. pres. ind., hvilken konjunktiv-form då vore bildad likt ament, 87, i st. f. att hafva hetat conmanft, i öfverensstämmelse med aïft, 1404, af aidier.

[2]) on pechie dire; ett liknande ex. på denna äfven i andra romanska språk, såsom Provençalskan och Italienskan, brukliga konstruktion att låta den preposition, som styr infinitiven, sammansmälta med det mellan dessa begge ord stående objektets artikel, påträffas i *le M. de S. Ignace:* au surplus faire (Théâtre frç. au moyen-âge, sid. 271.) Se "*Li dis dou vrai aniel*, Die Parabel von dem ächten Ringe", französische Dichtung des dreizehnten Jahrhunderts, aus einer Pariser Handschrift zum ersten Male herausgegeben von AD. TOBLER; Leipzig, Hirzel, 1871, in 8°. Sid. 22.

Plur. nom. li, 323.
les, 197.
ack. les, 149, m. fl.
prep. kas. des, 8, m. fl.
(aus, 600, vid ett feminint substantiv.)
es, 156, 1384 och 1511.

Anm. Då den bestämda artikeln närmast föregår ett substantiv i singularis, hvilket börjar med stumt *h*, så bortfaller icke allenast artikelns vokal, såsom i den moderna franskan, utan tillika substantivets initiala *h*.

Ex. l'eritage, 1321, heritage, 361; l'eure, 531, heure, 741; l'oftel, 204, hoftel, 1552. (Jfr *de* uti: d'omme, 924, homme, 416; d'onneur, 340, honneur, 1076; d'ui, 90, hui, 909; d'umilite, 724, humilite, i den predikan, som uti handskriften inleder le M. de S. Crifothomes.)

SUBSTANTIVET.

Hos substantivet röjes dels ett fasthållande vid den gamla, i latinet grundade kasusbeteckningen, dels ett tillämpande af den moderna böjningen; med ett ord samma vacklande, som just utmärker det fjortonde århundradet. Så påträffas i nom. sing. cuer, 533, jemte cuers, 1299; dueil, 1534, och deulx, 247; anemi, 230, och ennemis, 1441; Iefu, 87, och Iefus, 239; roy, 281, och roys, 1342, på samma gång man tillade andra substantiv ett *s*, der det var obehöfligt för att utmärka nominativen, såsom compains, 800, homs, 1063. — Vokativen kan så mycket mindre här väntas vara likformigt behandlad, som bildningen af densamma aldrig varit fullt bestämd i *la Langue d'Oïl*, utan städse vacklat emellan nominativ- och ackusativ-formerna. Sålunda säges både ami, 617, och amis, 1365; dan, 1287, och dans, 1281; enfant, 51, och enfes, 881; m. fl. — Såsom ackusativ förekommer såväl filz, 1362, som fil,

1356, i samma *rondel,* liksom man träffar nära bredvid hvarandra filz, 217, och fil, 215, efter prepositionen *de.* Att subjektsformen fire, 5, användes såsom objekt, hade äfven egt rum under föregående tid. — För att ge ett prof på, huru sväfvande och obestämdt bruket af *s* i singularis hade blifvit, må anföras ordet Dieu i vår text. Af de 122 gånger, det förekommer, står det ungefär halfva antalet gånger i nominativ eller vokativ. Af nominativen träffar man 11 Diex (5 gånger skrifvet Dieux; *x* ursprungligen ett skrif-tecken för *us*) mot 31 Dieu; af vokativen 10 Diex (hvaraf 7 Dieux) mot 7 Dieu. I öfriga kasus af singularis har det naturligtvis intet *s.* — I pluralis möta former, sådana som ange, 1345; defir, 410; feignour, 805, vid sidan af de vida talrikare exemplen på modern pluralisbildning. — De konsonanter, c, f, p, m. fl., hvilka under det trettonde århundradet, och äfven dess förinnan, brukade utstötas framför det flexiviska *s* i såväl singularis, som pluralis, hafva här återinträdt i sin etymologiska rätt, såsom clefs, 183, draps, 1271; likväl äfven t. ex. clers, 1379. — Ett bevis på, hvilken kraft det gamla böjningssättet ännu egde, ser man i de talrika fallen af genitiv, bildad utan hjelp af prepositionen *de,* såsom i 877, 1152, 1196, 1446, 1507, m. fl.

Hvad vidkommer de dialektala egendomligheter, man skulle kunna spåra i förevarande text, så träffas sådana i några substantiv-ändelser. Diftongen *ié* i euefch*ie,* 1045, pech*ie*, 1433, är gemensam för såväl den picardiska, som den burgundiska dialektgruppen, till hvilken senare Ile-de-France-munarten hör; men ordformer, sådana som cou*r*ages, 876, herit*a*ge, 361, men*a*ge, 1106, meff*a*ges, 877, oultr*a*ge, 1208 (som dock rimmar mot feray ie), reclu*f*age, 1139, utan diftongeradt *a*, visa, att textens språk icke kan hänföras under den burgundiska dialekten i inskränktare mening. Likaledes är den ofta förekommande ändelsen *-ie* (= -iée) i mefn*ie,* 1383, nuitt*ie,* 206, af picardiskt ursprung (enligt Gaston Paris, Vie de S. Alexis,

sidd. 267, 268). Dem*our*, 905, fol*our*, 37, äro picardiska bildningar gent emot burgundiska *-or;* liksom också ändelsen *-eur*, i coul*eur*, 521, doul*eur*, 11, honn*eur*, 1076, laid*eur*, 408, jemte annat picardiskt uttalssätt inträngde i Ile-de-France och i högspråket, der den om sider blifvit till den grad förherrskande, att am*our* (enligt SCHELER) numera är det enda substantiv, som återger lat. *-or* med *-our* [3]). Picardiskt inflytande röjer sig slutligen också i förändringen af *on* till *en* inuti några substantiv, såsom i h*en*neur, 586, vol*en*te, 1279. — Betraktar man åter konsonanterna, så möter hos dem intet af kännetecknen för den picardiska dialekten. Hvad särskildt beträffar t. ex. substantivens flexiviska *s*, så, medan detta i den dialekten bibehölls oförändradt, t. o. m. i ord, som i singularis ändats på *t*, utbyttes det i öfriga dialekter, liksom här, mot *z*, hvilket får ersätta icke allenast enkelt *s*, utan äfven *ts*, *cs*, m. fl., såsom i filz, 1093, genoulz, 839; efcriz, 711, moz, 1168; braz, 441, paiz, 1002 [4]). Äfven bruket af *c* för att beteckna nyfranskt *ç*, såsom framför aflednings-ändelsen -(i)on i enfancon, 894, är egentligen främmande för den picardiska dialekten. (Jfr TOBLER, Li dis dou vrai aniel, sid. XXI.)

På grund af hvad således redan substantiven, och förnämligast deras ändelser, gifvit vid handen, torde man vara berättigad att antaga, att le Miracle de S. Crifotho-

---

[3]) Af substantiv på *-our* med annan härledning finnas deremot flere qvar, om ock ej många. Så har t. ex. formen lab*our* bibehållit sig vid sidan af lab*eur*, såsom anmärkts af DIEZ (Gram. II: 350) och MÄTZNER (sid. 271), och ett annat sådant verbalsubstantiv är det äfven här i texten förekommande fei*our*, 1061, 1480.

[4]) Jemte foiz, 69, och voiz, 355, förekomma, såsom rim, fois, 493, och vois, 517. Likaså skrifves nom. sing. utaf adjektiv-stammen fit i rim både fiz, 1153, och fis, 1233. — Angående det mot paradis rimmande fis (FILIUS), 237, se "Ueber den Einfluss von Metrum Assonanz und Reim auf die Sprache der altfranzösischen Dichter, Inaugural-Dissertation .... vertheidigt am 16. Mai 1874 von HUGO ANDRESEN." Bonn. H. Behrendt, in 8°. Sidd. 23 och 25.

mes skrifvits på den munart, som vid denna tid talades i Ile-de-France, och som snart derpå, eller omkring år 1400, blef Frankrikes, då ett enda-språk framgick ur sammansmältningen, eller rättare sammanblandningen af de olika dialekter, mellan hvilka det förut varit deladt, och hvilka nu upphörde såsom skriftspråk. (Jfr LITTRÉ, Histoire de la Langue Française, nouv. éd.; Paris, Librairie Académique, Didier et C:ie, 1863, 2 vol. in 8°. Senare delen sidd. 101, 102; samt G. PARIS et L. PANNIER, Vie de S. Alexis, sidd. 329, 340 och 342.)

ADJEKTIVET.

Samma vacklan, som befunnits ega rum vid substantivens kasus-bildning, återfinnes vid adjektivens. Så möta sigmatiska former både i pluralis, i alla kasus, och i singularis, såsom nom. biaux, 367, certains, 1233, liez, 1505, fains, 1063, c'est droiz, 851, jemte c'eſt droit, 693, och c'eſt voirs, 434, liksom c'eſt voir, 1474 [5]); vok. chetifs, 310, om också flertalet adjektiv böjes likt i moderna franskan:

Sing.	nom.	bon, 447.	bonne, 95.
	obl.	bon, 684.	bonne, 377.
Plur.	nom.	(bons).	bonnes (vok.), 273.
	obl.	bons, 120.	(bonnes).

Dessutom visar sig samma obestämdhet hos adjektivet inom ett annat område, nemligen vid feminin-bildningen, t. ex. meilleur robe, 119, och meilleure robe, 66. (Ver-

[5]) I de fyra sista uttrycken ser NATALIS DE WAILLY spår af latinskt neutrum, som började utplånas. (Jfr N. DE WAILLY, Mémoire sur la langue de Joinville; Paris, A. Franck, 1868, gr. in 8°. Sidd. 40, 41.)

sen visar tydligen, att intetdera uttrycket är ett skriffel.) Utaf de adjektiv, som i äldre språket voro oföränderliga med afseende på genus, uppvisar **grant** tydligast ett fasthållande vid den gamla regeln, såsom samma ord gör ännu i den moderna franskan, i uttrycken la grand messe, m. fl.; ty af de åtskilliga tiotal gånger, det i vår text förekommer feminint, har det stumt *e* blott en gång (vers 1092), och då ej i attributiv ställning, utan såsom predikat, i hvilket fall adjektiv med för öfrigt samma form för de särskilda könen redan i äldsta texter antagit feminin ändelse (enligt Gaston Paris, Vie de S. Alexis, sid. 115).

PRONOMENET.

Den nuvarande grammatikaliska indelningen af "sjelfständiga" och "förenade" pronomen eger ej full tillämpning på de i detta skådespel mötande pronominalformerna, dels emedan af dessa några påträffas, hvilka numera äro obrukliga, såsom det både substantiviskt (i vers 564) och adjektiviskt (i vers 1074) nyttjade ceftui, dels också emedan af dem, som ännu finnas qvar under en stundom något förändrad gestalt, användningen ej längre är densamma. Ty ofta förenas ett i moderna franskan sjelfständigt pronomen omedelbart med ett substantiv, såsom t. ex. det tillegnande pronomenet i uttrycket la feue mercy, 1089; det utmärkande i celle chappelle, 1347; det tillbakasyftande i de quelle heure..., 1292, jemte det att samma slags pronomen också endast hänsyfta på ett substantiv, såsom la moye, 1230; celle, 1111; la quelle, 1167. Å andra sidan åter uppträder här någon gång ett pronomen ensamt, som numera ej kan skiljas från sitt substantiv, såsom cefte ci, 967, omedelbart efter uttrycket cefte femme i föregående

vers. Stundom begagnas också ett pronomen, hvarest nuvarande språket fordrar ett annat, såsom det personliga la, 1152, i st. f. det utmärkande *celle*, eller t. ex. de ce, 31, i st. f. *de cela*, o. s. v.

Då således i många fall språket sjelft vid denna tid ej ännu hade gjort någon skilnad emellan sjelfständiga och förenade pronomen, har ett dylikt särskiljande ej heller ansetts af nöden vid följande uppställning.

Personligt pronomen.

	1:sta Pers.	2:dra Pers.	3:dje Pers. Reflex.
Sing. nom.	ie, 6, m. fl.; i', framf. e, 699. g', framf. i och y, 76, m. fl. moy (ut. verb), 452, 472.	tu, 52, m. fl.	
vok.	my, 1293.		
ack.	me, 12, m. fl.	te, 69, m. fl.	se, 341, m. fl.
	m', 14, m. fl.	t', 53, m. fl.	s', 250, m. fl.
	moy, 221, m. fl.; 54, m. fl.	toy, 1468, m. fl.; 1357.	
dat.	me, 9, m. fl.	te, 46, m. fl.	
	m', 5, m. fl.	t', 457, m. fl.	
	moy, 84, m. fl.	toy, 1359.	
prep. kas.	my, 1059.		
	moy, 56, m. fl.	toy, 189, m. fl.	soy, 106, m. fl.

3:dje Pers.

	Mask.	Fem.		Mask.
Sing. nom.	il, 355, m. fl.	elle, 64, m. fl.	*Plur.*	il, 1227.
ack.	le, 335, m. fl.	la, 61, m. fl. (1152 med en gen.)		les, 1084, m. fl.
	l', 549, m. fl.	l', 165, m. fl.		
dat.	li, 371, m. fl.	li, 73, m. fl.		leur, 1321.
	lui, 343, m. fl.	lui, 63.		
prep. kas.	li, 10, m. fl.	li, 844, m. fl.		eulx, 935.
	lui, 150, m. fl.	lui, 146, 314, m. fl.		

Att blott 3:dje personens maskulina pluralisformer här upptagits, beror derpå, att det personliga pronomenet för öfrigt i pluralis ej erbjuder mer än en enda från det moderna språkbruket afvikande form, nemligen voz, 246.

Vanan att skrifva nominativen af 1:sta personen singularis med bokstafven g uppstod i Bourgogne, men inträngde nästan alldeles icke i Picardie, så att äfven häruti möter ett skäl att ej, trots denna texts picardiska vokalljud, anse den hafva skrifvits på sistnämnda dialekt. Uttrycken ie y vois, 167, och g'i vois, 990, räknas i versen hvartdera för två stafvelser, hvadan olikheten endast sträcker sig till skrifsättet. Men äfven väsendtligare ojemnheter påträffas i användningen af det personliga pronomenet, såsom då ett och samma pronomen, oaktadt det innehar lika ställning i satsen, ändock antar skilda former, t. ex. donnez moy, 411, och donnez me, 1337; par li (fem.), 1304, och par lui (fem.), 637, m. fl. — Hvad särskildt moy angår, så återkommer det i nästan alla kasus, men dess användning är likväl långt ifrån godtycklig. I öfverensstämmelse med hvad det nuvarande språket fordrar, användes moy i nom. och ack., när det står utan verb och med tonvigt, såsom i verserna 452 och 567 [6]). Efter preposition står det alltid, utom en enda gång (v. 1059), då det, liksom vokativen (v. 1293), i rim fått den äldre formen my. Mindre bestämd tyckes dativens form vara. Efter jakande impera-

[6]) LITTRÉ uppger, att detta det moderna bruket af moy såsom "sjelfständigt" pronomen för je började först under 16:de årh. FALLOT upptar visserligen ett ex. utur "Gerars de Viane": Ou bois estoie moi septimes antreiz, men han påpekar dervid det för gammalfranskan ovanliga i ett dylikt användande af moy. Möjligen kunde det stället tydas på samma sätt, som WAILLY vill förklara liknande ex. hos JOINVILLE, d. v. s. såsom en efterbildning af det latinska ME SEPTIMO. Någon sådan tolkning är deremot här icke möjlig. Dessutom anföras åtskilliga, från Froissart, Eustache Deschamps m. fl. hemtade ex. på moy såsom nominativ utaf OTTO KNAUER i hans uppsats: "Beiträge zur Kenntniss der französischen Sprache des XIV. Jahrhunderts" uti Jahrbuch für Romanische und Englische Literatur, herausgegeben von L. Lemcke; XI: 3, 1870, sid. 234.

tiver brukas såsom dat. än me, än moy, t. ex. i verserna 946 och 228; såsom ack. deremot endast moy, utom i adverbiala uttrycket vez me cy, 431. Slutligen förekommer moy såsom objekt till infinitiver, men föregås då alltid af en preposition, som styr infinitiven, men som möjligen kunnat inverka på det mellanstående personliga pronomenet [7]. — Hvad som sagts om 1:sta pers. pron., gäller äfven de former af 2:dra pers., som här förekomma. — Hvad åter beträffar femininformerna li och lui efter preposition, så kunna de i någon mån bidraga att bekräfta de antaganden, som förut gjorts om språket i förevarande literära minnesmärke. Ty i likhet med formen moy, hvilken först hade uppkommit i Picardie, och just i den del deraf, som gränsar till Ile-de-France (enligt Burguy I: 124), härstammar äfven formen li från förstnämnda provins. Fallot säger nemligen (sidd. 256, 257), att då li i 14:de årh. försvann ur språket såsom feminint prepositionskasus, ersattes det icke med lui, såsom i dat. eller såsom i de båda motsvarande maskulina kasus, utan med elle, af hvilket förhållande han drar den slutsatsen, att detta li är en picardisk form för lei och lie. — Till sist må anmärkas. att den maskulina pluralisformen il, 1227, också under det 14:de årh. utträngdes, och att Fallot (sid. 249) anser några ex., han funnit af den från år 1354, vara nära på de sista. Enligt Otto Knauer (s. o. Jahrb. f. Rom. u. E. Lit. XI: 3, sid. 235) använder ännu Froissart den gamla regelbundna formen il, medan deremot t. ex. redan Deschamps (ungefär 1340—1410) ej längre känner till densamma.

---

[7]) I versen 472: Efbatre moy auecques vous är moy ej objekt till efbatre, alldenstund detta verb icke är reflexivt på något af de öfriga ställen, det förekommer (verserna 39, 43, 166).

Tillegnande pronomen.

En egare.

1:sta Pers.

	Mask.	Fem.		Mask.
Sing. nom.	mes, 125, 702, 1299, 1440.	ma, 58, m. fl.	*Plur.* nom.	mi, 410, 639; skrifvet my, 1345.
	mon, 926, m. fl.	m', 743, m. fl.		mes, 1431, m. fl.
obl.	mon, 103, m. fl.	ma, 67, m. fl.	obl.	mes, 120, m. fl.
	le mien (utan subst.), 426.	m', 222, m. fl.		miz, 833.
		moie (med subst.), 954.		
		la moye (utan subst.), 1230.		

2:dra Pers.

	Mask.	Fem.		Mask., Fem.
Sing. nom.	tes, 876.	—	*Plur.*	—
	ton, 102, m. fl.	—		—
obl.	ton, 2, m. fl.	ta, 116, m. fl.	obl.	tes, 300; 190.
		t', 64.		tex, 1049.
		ton (framf. vokal), 620.		

3:dje Pers.

	Mask.	Fem.		Mask., Fem.
Sing. nom.	ſes, 1285.	ſa, 786.	*Plur.*	—
obl.	—	ſa, 66, m. fl.	obl.	ſes, 74, m. fl.; 255.
		ſ', 7, m. fl.		
		ſon (framför vokal), 1443.		
		la ſeue (med subst.), 1089.		

Flere egare.

1:sta Pers.

	Mask.	Fem.		Mask.
Sing. nom.	—	noſtre, 555.	*Plur.*	—
obl.	noſtre, 607, m. fl.	—	obl.	noz, 186.

2:dra Pers.

		Mask.	Fem.		Mask., Fem.
Sing.	nom.	voſtre, 447, m. fl.	—	*Plur.*	—
		voz, 34, 443, 1305.	—		—
		vo, 1153.	—		—
	obl.	voſtre, 124, m. fl.	voſtre, 773, m. fl.	obl.	voz, 97, m. fl.; 574, m. fl.
		vo, 490.	la voſtre (med subst,), 1154, 1234.		
		(le voſtre, med subst., 234. Se sid. 73, anm. 1.)			

3:dje Pers.

		Fem.	
Sing.	—	—	—
obl.	—	leur, 324.	—

Någonting att särskildt märka vid det tillegnande pronomenet är bruket att låta ma, ta, sa framför substantiver, som börja med vokal, än förkortas, såsom i m'ame, 331, t'amour, 64, ſ'eueſchie, 1434, än antaga den maskulina formen, såsom i ton ame, 620, ſon eueſchie, 1443; (liksom också både ſ'abbaie och ſon abbaie i titeln på det sjunde miraklet i ordningen uti handskriften, vol. 1, f° 69 r°) Littré säger, att detta "språkfel", som i moderna franskan blifvit regel, visar sig under 14:de årh., såsom också synes af hvad nu anförts; men Diez (Gram. II: 108) upptar några redan uti öfvers. af "Hel. Bernards Pred." befintliga ex. derpå, till hvilka kan läggas ännu ett, ur samma text: son esperance (Jfr Bartsch 198: 42, 43.)

Hvad vidkommer dialektala egendomligheter, så möta picardiska sådana äfven här uti t. ex. mi, moie, ſeue, leur, vo, men *z*, som ofta återkommer, var deremot ej vanligt i Picardie.

Utmärkande pronomen.

	Mask.	Fem.
Sing.	celui, sjelfständigt, 23, m. fl.	celle, sjelfständigt, 633; förenadt. 985.
	—	celle—la, förenadt, 943.
	ceftui, sjelfständigt, 564; förenadt, 1074.	—
	ceft, förenadt, 353, m. fl.	cefte, förenadt, 866, m. fl.
	—	cefte ci, sjelfständigt, 967.
	ceft—ci, förenadt, 1143.	cefte—cy, förenadt, 1192.
	ce, förenadt, 110, m. fl.	
	ce—ci, förenadt, 470, m. fl.	

Neutr.

ce {
såsom subj., 1262, m. fl.; c', 107, m. fl.
åtföljdt af ett tillbakasyftande pron., 137, m. fl.
såsom obj., och syftande på någonting föreg., 328, 759, 1114.
efter preposition, » » » » 7, m. fl.

Plur. ces, förenadt, 197.
ces—cy, förenadt, 1496.

Tillbakasyftande pronomen.

Det tillbakasyftande pronomenet afviker obetydligt från nutida språkbruk. Med undantag af det redan omnämnda, genom attraktion uppkomna uttrycket de quelle heure, 741, m. fl. och den i gammalfranskan vanliga användningen af ensamt que motsvarande ce que, 68, m. fl. finnes endast att anmärka, det såväl den maskulina, som den feminina nominativen, som eljest här alltid heter qui, stundom förkortas till c', 6, qu', 1435; samt att qui står i vers 14 såsom ackusativ-form. (Jfr hos Bartsch, 48: 18, satsen: ki tu as gabe.)

Frågande pronomen.

Den enda mera anmärkningsvärda form, som detta pronomen har att framvisa, är fem. quel, 17; såsom härledt från lat. QUALIS hade det i äldsta franskan samma

form för båda könen, ehuru särskild femininform framträder temligen ofta redan från början af tolfhundratalet.

Obestämdt pronomen.

Bland de åtskilliga obestämda pronomen, som förefinnas i denna dikt, gifva några mer än öfriga anledning till anmärkningar. — Aucun påträffas både i den äldre bemärkelsen af "någon", i sats med jakande innehåll, 294, 745, 835, 1161, m. fl., och i den sedermera tillkomna nekande betydelsen, 227; men ej i pluralis. Ursprungligen egde ej detta pronomen någon pluralisform (Fallot, sid. 414), men började tidigt antaga sådan, ett bruk, som derefter fortgått till närvarande tid, men ej ansetts strängt grammatikaliskt, ehuruväl det tillåtes af Akademiens ordbok, Grammaire des Grammaires (I: 419) och Grammaire Nationale (sid. 290), och försvaras af LITTRÉ [8]). — Chascun, 1350, 1494, hvilket eljest i gammalfranskan nyttjades äfven adjektiviskt, betraktas här såsom ett blott sjelfständigt pronomen; det strider sålunda icke i sin användning mot våra dagars språkbruk. — Quel—que, 415, är i äldre språket brukligare än det moderna quelque—que. — Tel har här ännu ej erhållit någon stadgad femininform, ty bredvid den äldsta, för begge könen gemensamma formen tel, 445, 1366, m. fl. förekomma såväl den omkring år 1300 mera allmänt bruk komna, tele, 594, som ock den nuvarande, telle, 1520.

---

8) Liksom här, än jakande, än nekande uti samma text, och dertill användt i pluralis, förekommer aucun hos t. ex. COMINES. (Jfr "Étude sur les Mémoires de Philippe de Comines, par P.-A. GEIJER", uti Upsala Universitets Årsskrift, 1871. Philosophi, Språkvetenskap och Historiska vetenskaper, II. Sid. 27.)

VERBET.

Hos verben lika litet, som hos hittills vidrörda ordklasser, äro formerna för böjningen fullt faststälda, utan röjer språket äfven i denna del samma brytning, för hvilken det var utsatt under det fjortonde århundradet, då icke allenast nya ordformer och ändelser uppstodo vid sidan af de gamla och täflade med dem om företrädet, utan äfven kännemärkena för de särskilda dialekterna började utplånas och sammanblandas, och den enhet i språk begynte eftersträfvas, som inom nästföljande tidrymd också vans.

De former af verbet, hvilka stå substantivet och adjektivet närmast, visa här uti sin användning såsom sådana ej mera stadga än de med afseende på böjningen, ty såsom subjekt antar infinitiven än *s*, såsom vouloirs, 1285, än icke, såsom chanter, 1386, och detsamma är förhållandet med participet, då det står såsom predikat, t. ex. uti fui tenuz, 1224, och fui venu, 47. — 1:sta pers. sing. pres. ind. ändades enligt regeln i gammalfranskan på stammens slutbokstaf: affi, 347, graci, 690, defir, 491, doubt, 292; di, 346, quier, 972; finalt *d* hårdnade ofta till *t*: mant, 391; vid näsljud tillades stundom *g*: doing, 1143, vieng, 1222, men också icke: complain, 626, vien, 168. Men derjemte spåras äfven de i nuvarande franskan brukliga ändelserna, nemligen *-e* för 1:sta konj. och *s* för de öfriga; tillagdt *-e*, som i 15:de årh. blef vanligt (Diez, Gram. II: 232, Bartsch, sid. 509), finna vi uti coniure, 883, som förekommer tillika med coniur, 714; uti adioufte, 193, lamente, 626, regarde, 177, och tillagdt *s*, som först långt efter det 13:de årh. blef regel (Burguy I: 215), möter uti atens, 199, rens, 404; repens, 1457, fens, 514; samt uti vois, 77, som dock oftast heter voi, 932, eller voy, 1008, och fuis, 405, som för öfrigt skrifves fui, 1505, m. fl. —

En imperativ i singularis utan tillagdt *e* hos ett verb, tillhörande 1:sta konj., kan man möjligen se uti gar, 517; i de öfriga konj. förekommer äfvenså både imperativer med och utan finalt *s*, t. ex. voiz och voy, 710, atens, 117, entens, 769; pren, 617, requier, 1051.— Ett *e* var i gammalfranskan den regelbundna slutbokstafven för 1:sta pers. sing. imperf. ind. och för konditionalis, som alltid öfverensstämmer med detta tempus, enär dess ändelse har sin grund i ett latinskt imperfekt, HABEBAM. Mot nämnda regel bryter ej vår text: effaioie, 455, penfoie, 454, tendoie, 466, vouloie, 727; lairoie, 1003, vouldroie, 530, oaktadt eljest detta *e* började utbytas [9]) mot det moderna *s* redan inemot det 14:de årh. (enligt Camille Chabaneau, Histoire et théorie de la Conjugaison française; Paris, A. Franck, 1868, in 8°. Sid. 63.) — Uti sådana ord, som a*d*ioufte, 193, com*p*teray, 539, dou*b*ter, 761, uppenbarar sig en böjelse, som förnämligast under fjortonhundra- och femtonhundra-talen gjorde sig gällande, att med ängsligt iakttagande af ordens härledning söka för ögat närma franskan till dess modersspråk, latinet, genom hvilket pedantiska försök orden öfverlastades med konsonanter. Någonting liknande eger rum i den nästan lika ofta som fay, 1160, begagnade formen f*c*ay, 1162, der dock Burguy anser det tillkomna *c* mindre vara ett minne af ordets förmenta latinska ursprung, än en blott förstärkning af begynnelsebokstafven. (Jfr Otto Knauers förutnämnda uppsats i Jahrb. f. Rom. u. E. Lit. VIII: 1, 1867, sid. 36.) Uti andra ord, såsom chau*l*t, 939, (chaut, 990), fau*l*t, 1266,

---

[9]) Diftongen *oi* i imperf. och kondit. har deremot bibehållit sig mycket länge, om den ock till uttalet närmade sig normandiskt *ei*, d. v. s. modernt *ai* i samma verbalformer långt förr, än äfven det skrifsätt, *-ais*, som nu är antaget, och som kallas l'orthographe de Voltaire, blef det herrskande. Så t. ex. bland de författare, hvilka rådfrågats för utgifvandet af detta skådespel, skrifver den, som här först anförts, M. Paulin Paris, ännu för några få årtionden sedan *avoit*, *seroit*, o. s. v., och det nyare skrifsättet sanktionerades icke af Akademien förr, än i dess ordbok af år 1835.

fau*l*dra, 887, vau*l*t, 1171, vau*l*dra, 226, vau*l*sift, 9, der *l* återuppträdt vid sidan af *u*, som ersätter det, varseblifves samma tvifvelaktiga rikedom, beroende här på en vid ordens skrifning gjord, felaktig sammanjemkning af de skilda grunderna för uttalet och för härledningen, hvarom LITTRÉ nämner något litet i företalet till sin ordbok (sid. XLII[2]).

De dialektala kännetecknen äro vid verben ännu mera sväfvande, än vid de ordklasser, som förut omnämnts. Ty jemte t. ex. honn*ou*ree, 423, m*ou*rir, 450, med picardiskt *ou*, träffas äfven honn*o*ree, 1470, m*o*rir, 602; jemte a*ou*rer, 733, appr*ou*chier, 597, dem*ou*rer, 1144, pl*ou*rant, 551, äfven c*o*per, 1297, d*o*ee, 1469, l*o*er, 501, *o*blier, 110. — Infinitiver på *-oir* och på *-re*, hvilka i picardiska dialekten visa böjelse att ändas på *-ir*, hafva här bibehållit de förra ändelserna, såsom che*oir*, 1265, tai*re*, 31, raff*eoir*, 1264, ve*oir*, 122 o. s. v. — Granskar man åter de särskilda formerna hvar för sig, så lemna de också motsägande upplysningar. Så var det ursprungligen inom den burgundiska munarten, som man i 1:sta pers. sing. pres. ind. förändrade ett finalt *d*, föregånget af *n*, till *t* eller till *s*, såsom conman*t*, 1057, conman*s*, 925; men å andra sidan har det varit i Picardie och Ile-de-France, som t. ex. orden congn*oi*ffe, 416, enf*ui*r, 148, t*ie*ngne, 425, från början skrifvits med *oi*, *ui* och *ie*. Formen proy, 328, 996, 1474, i st. f. pri, 83, 165, 396, var utmärkande för den egentligen burgundiska dialekten, men sträckte sig äfven till Ile-de-France. Ändelsen -oiz, i feroiz, 931, för 2:dra pers. plur. fut. förekom under 13:de årh. i Ile-de-France och södra Picardie, men var under det 14:de ytterst sällsynt. (OTTO KNAUER, s. o. Jahrb. f. Rom. u E. Lit. XII: 2, 1871, sid. 168,)

Hjelpverben.

Auoir.

Ind.	Pres.	ay, 101, m. fl.	*Konj.*	Pres.	—
		as, 299, m. fl.			aies, 660 [10]).
		a, 245, m. fl. (= il y a, 142, 1040, m. fl.).			ait, 374, m. fl.
		auons, 210, m. fl.			aions, 1543, 1544.
		auez, 55, m. fl.			—
		—			—
	Perf.	—		Impf.	eüſſe, 453.
		eus, 853.			—
		ot, 580.			—
	Fut.	aray, 321, m. fl.			
		aras, 703, m. fl. auras, 666.			
		ara, 1190.			
		—			
		arez, 24, m. m.			
		—			
Infinit.		auoir, 3, m. fl.	*Imperat.*		—
Partic.		eü, 556, m. fl.			aiez, 56, m. fl.

Estre.

Ind.	Pres.	ſui, 32, m. fl.; ſuis, 405.	*Konj.*	Pres.	ſoie, 415, m. fl.
		es, 53, m. fl.			ſoies, 52, m. fl.
		eſt, 17, m. fl.			ſoit, 34, m. fl.
		ſommes, 261, m. fl.			ſoions, 161.
		eſtes, 100, m. fl.			ſoiez, 144, m. fl.; tu ſoiez, 874, 923 [11]).
		ſont, 197, m. fl.			—
	Perf.	fui, (i rim), 173; fu, 741, m. fl.		Impf.	fuſſe, 126.
					—
		fut, 1509; fu, 302, m. fl.			fuſt, 3, m. fl.
		—			
		fuſtes, 1502.			
		—			

[10]) Om användandet af konj. i oberoende sats, såsom här, i st. f. imperat. se Burguy I: 239.

[11]) Ett liknande ex. på ett verb i plur. till ett pron. i sing. anföres af *Aug. Fuchs* Ueber die sogenannten unregelmässigen Zeitwörter in den romanischen Sprachen; Berlin, A. Asher & Comp., 1840, in 8°. Sid. 295. Dylika uttryck voro enligt *Littré* under 16:de årh. på modet bland hoffolk.

Fut.	ſeray, 337, m. fl.	*Kondit.*	—
	ſeras, 922, m. fl.		—
	ſera, 65, m. fl.; iert, 1250; skrifvet yert, 1047.		ſeroit, 1122.
	ſerons, 187.		—
	ſerez, 192, m. fl.		—
			—
Infinit.	eſtre, 10, m. fl.	*Imperat.*	—
Partic.	eſte, 89, m. fl.		ſoiez, 71, m. fl.

Oregelbundna Verb.

Första svaga konjugationen.

Aler.

Ind. Pres.	vois, 76, m. fl., (reuoys, 1314).	*Konj.* Pres.	(reuoiſe, 927).
	—		voiſes, 920, m. fl.
	va, 45, m. fl.		—
	—		aillons, 511.
	—		—
	—		—
Perf.	—		
	—		
	ala, 954.		
Fut.	yray, 394; skrifvet iray, 1444.		
	—		
	—		
	irons, 111, m. fl.		
	irez, 93.		
	—		
Infinit.	aler, 242, m. fl.		
Partic.	ale, 406, (med hjelpverbet auoir).	*Imperat.*	va, 163, m. fl.; vas, 982, (framf. vokal).
	alee, 266, m. fl. (med hjelpverbet eſtre).		alons, 39, m. fl. [2]).
			alez, 43.

[12]) Ang. uttrycket alons m'en, 157, 172, 582, 825, 1101, m. fl. se *Du Meril*, Or. lat. du théâtre mod. sid. 389, anm. 2, samt ett par ex. hos *Burguy* I: 289.

Donner.

Ind. Pres.	doing, 220, m. fl.	*Konj.* Pres.	doingne, 35.
	donnes, 304.		—
	—		doint, 48, m. fl.
	—		—
	—		donnez, 8, 487, 835, m. fl.
	—		—
Fut.	donray, 68.		
	—		
	donra, 305.		
	—	*Imperat.*	—
Partic.	donnez, 1432, (nom. sing. mask.).		donnez, 411, m. fl.

Ester.

Ind. Pres.	—
	—
	—
	—
	eſtes, 25 [13]).
	—

Laissier.

		Konj. Pres.	—
			—
			laiſt, 1476.
			—
			laiſſiez, 1212; 573, m. fl. (ss. imperat.).
			—
		Kondit.	lairoie, 1003 (af laier).
Partic.	laiſſie, 361, m. fl.	*Imperat.*	laiſſe, 1374; lay, 982 (af laier).

Trouuer.

Ind. Pres.	truis, 18.	*Konj.* Pres.	truiſſe, 1162.
	—		—
	—		—
Infinit.	trouuer, 262.		

---

[13]) Verben **ester** och **estre** likna så hvarandra både i betydelse och i vissa former, att det är svårt att afgöra till hvilketdera eſtes här hör. Man jemföre dock ett ex. hos HENSCHEL (sid. 162[1]) com vous esta?, liksom också ett ur *le Roman de Renart* hos RAYNOUARD, III: 202[2]

Morout, fait-il, comment t'eſta?
Sire, fait-il, moult mal me va.

Andra svaga konjugationen.

Sevre.

Konj. Pres. —
—
ſuiue, 376.

Infinit. (enſuir, 148).

Tredje svaga konjugationen.

Couurir.

Ind. Pres. —

(deſcueure, 595).

Partic. couuerte, 1010.

Faillir.

Ind. Pres. —
—
fault, 244. m. fl.
Fut. —
faudras, 1053.
fauldra, 373. m. fl.
—
fauldrez, 1015.
—

Issir.

Ind. Perf. yſſy, 57.
Fut. yſtray, 763.
Infinit. yſtre, 615.

Oïr.

Konj. Pres. —
—
oie, 649.
—
oiez, 624, 1329 [14]).
—

Infinit. oïr, 112.
Partic. oÿ, 1056, 1401.

[14]) Uppgiften hos BURGUY, I: 368, att oiez skulle vara en imperativform, rättas längre fram i samma bok, II: 161, vid tal om konjunktivformer af faire.

Souffrir.

Ind. Pres.	ſueffre, 753.		
	—		
	ſueffre, 780.		
		Imperat.	—
Partic.	ſouffert, 846.		ſouffrez, 327.

Vestir.

		Konj. Pres.	—
			—
			veſte, 66.
Infinit.	veſtir, 74, m. fl.	*Imperat.*	—
Partic.	veſtuz, 1275, (nom. sing. mask.).		veſtez, 97.

Första starka konjugationen.

Faire.

Ind. Pres.	fas, 85, 484, 862.	*Konj.* Pres.	face, 116, 317.
	fais, 67, m. fl. faiz, 1327.		—
	fait, 58, m. fl.		face, 64, m. fl.
	faiſons, 1061.		—
	faites, 50, m. fl.		faciez, 1283.
	—		—
Perf.	fis, 156, m. fl.		
	fis, 1.		
	fiſt, 14, m. fl.		
	—		
	feïſtes, 928.		
	—		
Fut.	feray, 73, m. fl.	*Kondit.*	—
	—		—
	fera, 79, m. fl.		feroit, 450.
	ferons, 188, m. fl.		—
	ferez, 96, m. fl.; feroiz, 931.		—
Infinit.	faire, 30, m. fl.		—
Partic.	fait, 121, m. fl.; skrifvet fet, 401.	*Imperat.*	fai, 512; skrifvet fay, 965.
			faites, 368, m. fl.
	fais, 1285 (nom. sing. mask.).		
	faite. 202, m. fl.; skrifvet faitte, 1279.		

Tenir.

Ind. Pres.	tieng, 761.	*Konj.* Pres.	—
	—		—
	tient, 12, m. fl.		— tiengne, 341, m. fl.
Impf.	—		
	—		
	tenoit, 16.		
Fut.	—		
	—		
	tenra, 1067.		
Infinit.	tenir, 155, m. fl.	*Imperat.*	tien, 350.
Partic.	tenuz, 650, m. fl.		tenez, 98, m. fl.

Venir.

Ind. Pres.	vieng, 88, m. fl.; vien, 168.	*Konj.* Pres.	—
	—		—
	vient, 468, m. fl.		viengne, 165, m. fl.
	(reuenons, 398).		—
	—		veigniez, 1213; 832 (ss. imperat.).
	—		—
Perf.	—		
	—		
	vint, 284, m. fl.		
	veniſmes, 160.		
	veniſtes, 810.		
	—		
Fut.	(reuendray, 493, m. fl.).		
	—		
	venra, 781, m. fl. vendra, 78, m. fl.		
Infinit.	venir, 329, m. fl.	*Imperat.*	vien, 512.
Partic.	venuz, 52, (nom. sing. mask.).		venez, 169, m. fl.
	venu, 47, (nom. sing. mask.).		
	venue, 932, m. fl.		

Veoir.

Ind. Pres.	voi, 689, m. fl.; skrifvet voy, 115, m. fl. vois, 77.	*Konj.* Pres.	voie, 81, m. fl.
	voiz, 618.		—
	—		voie, 414, m. fl.
	—		—
	veez, 1118, m. fl.		—
	—		—

Perf. vy, 82, m. fl.
Fut. verray, 69, m. fl.
verras, 1049.
verra, 249.
verrons, 1488.
verrez, 1030.
—

Infinit. veoir, 48, m. fl. *Imperat.* voy, 710; voiz, 710 (framf. vokal).

Partic. veü, 1265, m. fl.; veu, 1419. veez, 888; vez, 577.
veüe, 922.

Andra starka konjugationen.

Attaindre.

Particc. attainte, 740.

Ceindre.

Partic. (encainte, 558; enſainte, 741).

Dire.

Ind. Pres. di, 145; skrifvet dy, 46, m. fl. *Konj.* Pres. die, 270.
—
dit, 777.
—
—
Impf. deïſſe, 286.
Fut. diray, 185, m. fl.
—
(meſdira, 1167).
—
—
diront, 324.

Infinit. dire, 164, m. fl. *Imperat.* di, 986, m. fl.; skrifvet dy, 986, m. fl.
difons, 1388.
dites, 29, m. fl.

Partic. dit, 258, m. fl.

Escrire.

Ind. Pres. —
—
eſcript, 1192.
Perf. —
eſcriſes, 705.
—

Infinit. eſcripre, 726.

Partic. efcript, 1240.
efcripz, 1227, (nom. plur. mask.).
efcripte, 1170.

Mettre.

Ind. Pres. (promet, 1501).
—
mett, 1298.
—
mettez, 485.
—
Perf. —
—
mift, 779.
Fut. metteray, 72, m. fl.
Infinit. mettre, 599, m. fl.
Partic. mis, 241, m. fl.
mife, 1107.

Imperat. —
mettons, 648, m. fl.
mettez, 1367.

Prendre.

Ind. Pres. —
—
prent, 439.
Perf. —
—
prift, 1247.
Fut. —
—
(apprendra, 378).
—
prendrez, 699.
—
Infinit. prendre, 214, m. fl.
Partic. pris, 1448.

Konj. Pres. —
—
(apprengne, 392).

Imperat. pren, 617.
prenez, 215, m. fl.

Querre.

Ind. Pres. quier, 42, m. fl.
—
(requiert, 28).
querons, 807.
querez, 806.
—

Konj. —

Impf. queiffe, 253.

Infinit.	querre, 130, m. fl.	*Imperat.*	(requier, 1051).
Partic.	(requis, 666).		querons, 1416.
	quiſe, 277.		—

Taindre.

Partic.	tainte, 559.

Traire.

Infinit.	traire, 944, m. fl.
Partic.	(eſtraiz, 357).

Tredje starka konjugationen.

Cognoistre.

Ind. Pres.	cognois, 1235.	*Konj.* Pres.	—
	—		—
	—		congnoiſſe, 416.
	—		—
	—		congnoiſſiez, 1191.
	—		—
Perf.	congnui, 308.		
Infinit.	cognoiſtre, 1533.		
Partic.	congneü, 1544; cognu, 1535.		
	(recogneüe, 923, 933).		

Deuoir.

Ind. Pres.	doi, 3; skrifvet doy, 20, m. fl.	*Konj.* Pres.	doie, 532.
	—		—
	doit, 291, m. fl.		—
	—		—
	deuez, 313.		—
	—		—
Infinit.	deuoir, 1155, (användt ss. subst.).		

Iesir.

Ind. Fut.	—		
	—		
	—		
	—		
	ierrez, 992.		
	—		
Infinit.	ieſir, 531, 909.	*Partic.* Pres.	giſant, 1183.

Mourir.

Ind.		*Konj.* Pres.	muire, 850.
Perf.	—		
	—		
	morut, 1511.		
Infinit.	mourir, 450; morir, 530, m. fl.		
Partic.	morte, 1536.		

Plaire.

Ind. Pres.	—	*Konj.* Pres.	—
	—		—
	plaiſt, 134, m. fl.; plait, 367, (i rim).		plaiſe, 330, m. fl.
		Impf.	—
			—
			pleüſt, 124.
Fut.	—		
	—		
	plaira, 44, m. fl.		
Infinit.	plaire, 150, m. fl.		

Pouuoir.

Ind. Pres.	puis, 61, m. fl.	*Konj.* Pres.	puiſſe, 726, m. fl.
	peuz, 706; puez, 1291.		—
	peut, 266, m. fl.; puet, 872.		puiſt, 150, m. fl.
	poons, 262: pouons, 1087.		—
	poez, 24; pouez, 440, m. fl.		puiſſiez, 805.
	—		—
		Impf.	—
			—
			peüſt, 251, m. fl.
Fut.	pourrai, 139; pourray, 128, m. fl.	*Kondit.*	—
	—		—
	pourra, 775, m. fl.		pourroit, 287, m. fl.
	pourrons, 263, m. fl.		—
	pourrez, 333.		—
	—		—
Partic.	peü, 1542,		

Receuoir.

Ind. Pres.	—	*Konj.* Pres.	—
	—		—
	(concoit, 1440.)		(decoyue, 230, m. fl.)

Perf. —
(conceüz, 651, m. ſl.)
—

Fut. —
(apperceuras, 667.)
—

Infinit. receuoir, 22, m. ſl.
Partic. receü, 1420.
receüz, 655, m. ſl. (nom. sing. mask.)
(deceüe, 555.)

Sauoir.

Ind. Pres. ſay, 68, m. ſl. ſcay, 177, m. ſl.
—
ſcet, 356, m. ſl.
ſauons, 276.
ſauez, 176, m. ſl.
—

Fut. ſaray, 538, m. ſl.
Infinit. ſauoir, 254, m. ſl.

Konj. Pres. ſache, 438.
ſaches, 669, 1053 (såsom imperat.) [15])
—
—
ſachiez, 477, m. ſl. (såsom imperat.)
—

Impf. —
—
ſceüſt, 545.

Imperat. —
ſachez, 358.

Valoir.

Ind. Pres. —
—
vault, 409, m. ſl.

Fut. vauldray, 1027.
—
vaulra, 379; vauldra, 226.

Konj. Pres. —
—
vaille, 198.

Impf. —
—
vaulſiſt, 9.

---

[15]) ſaches är en konj.-form, ehuru BURGUY, II: 61, upptar ordet såsom en imperativ.

Vouloir.

Ind. Pres.	vueil, 38, m. fl.	*Konj.* Pres.	—
	—		—
	veult, 147, m. fl.		vueille, 214; vielle, 1377.
	—		
	voulez, 21, m. fl.		vueilliez, 857, m. fl.; 441 m. fl. (såsom imperat.)
	—		—
Impf.	vouloie, 451, m. fl.		
Perf.	—	Impf.	vouſiſſe, 252.
	—		—
	voulz (?), 623.		—
Fut.	voulray, 422.	*Kondit.*	vouldroie, 530.
	voulra, 378; vouldra, 255.		—
Infinit.	vouloir, 1000, m. fl. (användt ss. subst.)		—
		Imperat.	—
			vueillez, 31, m. fl.

Naiſtre[16].

Ind. Perf.	naſqui, 1292.	*Konj.* Impf.	—
	—		—
	—		naſquiſt, 6.
	—		—
	naſquiſtes, 1503.		—
	—		—
Partic.	nez, 874 (nom. sing. mask.)		
	nee, 921.		

PARTIKLARNE.

Partiklarne måste i långt ringare grad än de öfriga ordklasserna vara i stånd att bidraga till afgörandet af språkets ålder, då de ju icke ega böjningsändelser, hvilkas historiska utveckling kunnat tjena till någon ledning. Deremot bör bland den utomordentliga rikedom på i synner-

[16]) **Naiſtre** har ej kunnat upptagas under någon af ofvanstående konj., emedan dess perf. ind. och impf. konj. äro sigmatiska, men bildade efter svag konj.

het adverb, som texten företer, månget ord finnas, hvilket antingen alldeles försvann ur språket ungefär med det fjortonde århundradets utgång, såsom t. ex. main (= MANE), 1414, eller som då förändrade sin form, såsom t. ex. ne (= NEC), 24 et passim, hvilket samtidigt med, eller snart efter författandet af *les Miracles de N.-D.* antog hos FROISSART den nyare formen ni; eller sådana, som vid samma tid förändrade åt minstone sin betydelse, såsom t. ex. trop, 1093, hvilket under följande århundrade, det femtonde, ej längre qvarhöll sin ursprungliga bemärkelse mycket, annat än framför komparativer, under det att å andra sidan t. ex. maintenant här redan så försvagats till sin betydelse, att det, liksom i moderna franskan, uttrycker nu, då det står ensamt, v. 181, men måste förstärkas med adverbet tout, v. 348, 550, 1445, för att återfå sin forna betydelse strax.

Likaledes kan hos partiklarne äfven dialektalt inflytande förspörjas. Så är konjunktionen con, 646, en picardisk bildning; en brukade i Picardie och Ile-de-France förbyta sitt n mot m, synnerligast framför p och b, v. 83, 165, 328, 396; detta ords äldsta form ent (= INDE), hvilken man fåfängt söker redan uti t. ex. Saint Alexis (11:te årh.), bibehöll sig länge i Picardie och Ile-de-France och möter äfven här, v. 131, 209, 675, 1383, o. s. v.

Bruket af non såsom negation till verbet i ett nekande svar återfinna vi i denna text, och icke allenast vid faire, 576, 1209, hvilket är det vanligaste, utan äfven vid andra verb, 463, 523, 1115. (Jfr DIEZ, Gram. II: 477, 478; III: 436.) [17]) Särskildt anmärkningsvärd är den ingenstädes omnämnda användningen af auant, 10, såsom oäkta preposition; Diez (Gram. III: 183) upptar fullkomligt motsvarande ex. från provençalskan, italienskan och spanskan.

---

[17]) Om förkortningen ñe, hvilken i v. 24 utskrifvits till ett ord, nen, och ej till n'en, v. 25, eller ne n', såsom hittills oftast varit fallet vid utgifvandet af gammalfranska handskrifter, talar redan ORELLI, Gram. sid. 405.

VERSIFIKATIONEN.

Det versslag, som nyttjas i le Miracle de N.-D., de Saint Iehan Crifothomes, likaom också i handskriftens öfriga skådespel, är den redan i *la Vie de Saint Léger* (10:de årh.) förekommande åttastafviga versen. Författaren låter den rimma parvis, ett bruk, som går så långt till baka i Frankrikes literaturhistoria, att det påträffas i den äldsta franska dikt, vi ega qvar, *la Cantilène de Sainte Eulalie* (9:de årh.). Dock möter i behandlingen af denna vers här en egenhet, hvilken ger den ett nästan modernt utseende, och hvartill något motstycke från äldre tid ej tycks finnas, om icke uti *le fragment de Gormond et Isembart* (ung. 12:te årh.) [18]), nemligen att hvarje tirad eller särskild del af dialogen afslutas med en halfvers på fyra stafvelser, hvilkens rim får sin motsvarighet i den derefter talandes begynnelsevers. Härigenom sammankedjas på ett lyckligt funnet sätt de uppträdandes särskilda yttranden, och dialogen vinner tillika en viss ledighet och omvexling. MONE [19]) säger, att i gamla franska skådespel, och särskildt i le Miracle de N.-D., de Robert le Dyable, "wurde die Rede jeder Person mit einem halben Verse geschlossen, worauf der erste Vers der folgenden Person reimte, um das Gedächtniß der Schauspieler zu erleichtern". Äfven MAGNIN [20]) omnämner det underlättande, som genom en sådan anordning bereddes skådespelarne, men sätter icke, och det med rätta, denna vinst i främsta rummet; "chaque couplet", säger han, "se termine

[18]) Se DIEZ, Altromanische Sprachdenkmale berichtigt und erklärt, nebst einer Abhandlung über den epischen Vers; Bonn, Ed. Weber, 1846, in 8°, sid. 111.

[19]) F. J. MONE, Schauspiele des Mittelalters. Aus Handschriften herausgegeben und erklärt; Karlsruhe, C. Macklot, 1846, 2 vol. in 8°. Senare delen, sid. 28.

[20]) Journal des Savants, 1847, Janvier, noten 6 på sidd. 44, 45.

par un vers de quatre[21]) syllabes, et dont la rime suspendue appelle son complément; ce qui donne une cadence gracieuse au dialogue et devait être fort commode pour indiquer la réplique".

Man må icke vänta sig att här finna iakttagna de stränga regler, som nu äro gällande inom den franska versifikationen, och utaf hvilka de vigtigaste uppstäldes omkring det sjuttonde århundradets början af MALHERBE, *le tyran des mots et des syllabes,* såsom en af hans samtida, BALZAC, kallade honom. Här undvikes t. ex. ingalunda *hiatus;* tvärt om förekommer sådant vokalmöte ofta flere gånger i samma vers:

v. 146. Qui a en lui tant de ſauoir
v. 749. Que touziours as eſte et es
v. 1056. De ce qu'ay oÿ en dormant

eller följande vers ur le M. d'Amis et d'Amille (Théâtre frç. au moyen-âge, sid. 232):

I a-il éu à planté.

Likaledes är numera alltsedan Malherbe's tid bannlyst ur den åttastafviga versen hvarje sådant enjambement, der ett ord, som bildar rim, på det närmaste sammanhänger med påföljande vers. Sådana fall företer vår text någongång, t. ex.

v. 1197, 8. — — — — — —, mes que
Trop longuette eſt.
v 1506, 7. Ie vous vois querre le ſaint corps
Dieu. — — —

Äfven visar sig vid rimmen, att ehuru de motsvara, hvad som inom den moderna franska versifikationen kallas rimes plates ou suivies, de likväl icke i sin uppställning följa den nutida regeln, att manliga och qvinliga rim-par ständigt skola omvexla, en fordran, som också först vid sextonde århundradets slut framträdde. Exempelvis må anföras verserna 744—764, 1248—1272, hvilka samtliga ändas på manligt rim.

[21]) Af misstag står i uppsatsen här: un vers de *six* syllabes.

Hvad sjelfva rimmens form angår, så finnas utom vanliga s. k. **rimes suffisantes** i denna dikt ex. på de tre slag af rim, hvilka WACKERNAGEL [22]) omnämner såsom derjemte brukliga under medeltiden:

1:o **rührender Reim**, då de ord, som bilda rimmet, ljuda lika, men hafva skilda betydelser, såsom chiere, 16, 1012, 1038, adj. och chiere, 17, 1013, 1039, subst.; t'en voyſes, 718, och t'enuoiſes, 719; fis, 1232, verb och fis, 1233, adj.; main, 1413, subst. och main, 1414, adv. o. s. v.

2:o **gleicher Reim**, då ett ord upprepas såsom rim åt sig sjelft, t. ex. chier, 476, 7; vilaine, 850, 1; fait, 1076, 7; veoir, 1477, 8, m. fl.

3:o **leonymischer Reim** (rimes léonines), då i flerstafviga ord ljudlikheten sträcker sig icke blott till den betonade stafvelsen, utan äfven till en eller de två närmast föregående, obetonade, såsom ſauoir, 146, 254, 774, och auoir, 147, 255, 775; ayſier, 486, och baiſier, 487; acouchier, 596, och approuchier 597; leeſce, 660, och deeſce, 661; appelle, 1346, chappelle, 1347, o. s. v.

Sådana verser, der ett enstafvigt ord, åtföljdt af enklitiskt ie, ce, bildar qvinligt rim, såsom i

v. 510. N'es tu pas apreſtee? Qu'eſt ce?

skrefvos ännu af Marot, Du Bellay, o. a.; mera sällsamt är att såsom i t. ex.

v. 1209. Mon chier ſeignour, non feray ie

gifva åt versen en stafvelse för litet, att göra den till manlig vers, oaktadt den rimmar med en qvinlig[23]). Möj-

---

[22]) WILHELM WACKERNAGEL, Altfranzösische Lieder und Leiche aus Handschriften zu Bern und Neuenburg, mit grammatischen und litteratur-historischen Abhandlungen; Basel, Schweighauserische Buchhandlung, 1846, in 8°, sidd. 172, 173.

[23]) Uti v. 1197. Ainſi qu'il m'eſt auis, mes que vore det tänkbart, att qu'il vid nedskrifningen sammandragits, men att det borde räknas i versen för två stafvelser, och det stumma, eller rättare tonlösa, *e* lika litet elideras här, som t. ex. i verserna 838, 1388, m. fl. Qu'il och que il, räknade i samma dikt omvexlande för *en* eller för *två* stafvelser, förekomma i allra äldsta franska texter, såsom i la Vie de Saint Léger, stroferna 4 och 8; äfven i yngre, såsom t. ex. (i fall ex. få anföras på någonting så bekant) uti *Crestien's*

ligt vore, att författaren, eller författarena, till *les Miracles de N.-D.*, på samma gång de hemtat ämnena till flere af sina 40 skådespel ifrån de helgonhistorier och contes dévots, som ungefär ett århundrade förut satts i rim af den madonna-dyrkande priorn GAUTIER DE COINSY[24]), de tillika lånat en versbildning, som för honom är egendomlig, enligt hvad Gaston Paris anmärkt[25]).

Bland de upplysningar, man af versens byggnad och rim bör kunna hemta angående uttalet under fjortonde århundradet, må några här påpekas, såsom att under denna öfvergångstid t. ex. veü, 1543, började uttalas enstafvigt, v. 1419, likt i nuvarande språket; vefteüre, 776, till och med skrefs utan e, vefture, 767, der versen fordrade, att det skulle uttalas tvåstafvigt[26]).

De i vår text och ännu i århundraden efteråt förekommande s. k. rimes normandes, såsom MÉNAGE kallar dem, der t. ex. adj. chier rimmar mot infinitiver på *-er*, såsom i verserna 386, 7; 830, 1; 1242, 3, m. fl., göra sannolikt, att, liksom fallet är med de öfriga konjugationernas infinitiv-ändelser, *r* förr uttalats äfven i 1:sta konjugationens, om icke i hvardagligt tal, så åt minstone i le langage soutenu[27]).

de Troies Chevalier au Lyon (ed. Holland) v. 884 och 887, 3420 och 3423, o. s. v.

24) Fr. Michel har funnit ämnet till *le M. de l'empereris de Romme* vara hemtadt ur ett af denne GAUTIER's poemer, hvilket återfinnes i Barbazan-Méon's samling af medeltidsdikter; likaså tyckes innehållet i det ännu outgifna, andra stycket i ordningen uti handskriften öfverensstämma med en annan af samme munks contes dévots, hvilken anföres uti: Fabliaux ou Contes, Fables et Romans du XII:e et du XIII:e siècle, traduits ou extraits par LEGRAND D'AUSSY, 3e éd.; Paris, J. Renouard, 1829, 5 vol. in 8°. Femte delen sidd. 48—52.

25) GASTON PARIS, Étude sur le Rôle de l'Accent Latin dans la langue française; Paris, A. Franck, 1862, in 8°, sid. 120.

26) L. QUICHERAT, Traité de Versification Française, 2:e éd; Paris, L. Hachette, 1850, in 8°, note 10, sid. 420, anför äfvenledes några från en af fjortonde århundradets poeter hemtade ex. på samma ojemnhet i fråga om *eu*.

27) Flere författare, som vidrört denna fråga, hafva undvikit att derom yttra någon bestämd åsigt. Se t. ex. LITTRÉ, Hist. de la L. fr. I: 335, och GUSTAVE WEIGAND, Traité de Versification

Deremot kan man af rim, sådana som plaift, 430, och plait, 431; toft, 704 och mot, 705; Crift, 898, och le faint Efperit, 899; naiftre, 928, och mettre, 929, en mängd andra att förtiga, sluta till att det f, som i moderna ord antingen bortfallit och ersatts med en cirkumflex öfver näst föregående vokal, eller qvarstår, men utan att uttalas, icke heller vid tiden för dessa skådespels författande varit hörbart.

Hvad slutligen beträffar några i skådespelet inlagda Rondels (v. 651—659, 1355—1363, 1389—1400, samt de åtta slutverserna i stycket), så saknas aldrig sådana i *les Miracles de N.-D.*, men några äro ordagrant upprepade i flere särskilda dramer, såsom en, hvilken förekommer både i le M. d'Amis et d'Amille (*Théâtre frç. au moyen-âge*, sid. 261) och i le M. de Sainte Bautheuch (Les Énervés de Jumiéges, sid. 189); en annan, som återfinnes i såväl le M. d'Ostes, som le M. du roy Clovis o. s. v. Af de fyra, vår text har, äro de trenne åtta-radiga egentligen s. k. triolets, i hvilka den första versen upprepas efter den tredje, och de två första efter den sjette. Den egentliga formen för en rondel, sådan den oftast möter i denna dram-samling, och utaf hvilken den elfva-radiga i vår text blott utgör en förkortning, bestod af tretton verser, af hvilka de två första upprepades efter den femte, och de tre första efter den tionde. De innehålla aldrig mer än tvenne rim. Till formen afvika de således obetydligt från de mönstergilla rondels, som under det följande århundradet skrefvos af CHARLES D'ORLÉANS. Dessa senare äro nemligen också oftast trettonradiga och på två rim, men i dem återupprepas icke flere än två verser [28]).

---

française, nouv. éd. revue et augmentée; Bromberg, S. Mittler, 1871, in 8°, noten 1 på sidd. 68, 69.

[28]) En annan, liknande versform är le rondeau, hvars mästare var VOITURE, gunstlingen i Hôtel Rambouillet; uti den bildar blott det första ordet eller den första korta meningen en efter åttonde och trettonde raden återkommande refrain, som ej utgör del af versen.

Förteckning

på

några ur "*le Miracle de N.-D. de Saint Iehan Crifothomes*" hemtade ord, hvilka för dess utgifvare synts i någon mån särskildt anmärkningsvärda till form, betydelse eller användning.

Aage, 616. Littré anmärker, att, ehuru man länge skref aage, upphörde dock ordet redan inemot 15:de årh. att vara trestafvigt; så äro också här ordets båda *a* blott ett skriftecken för långt *a*. Hos Comines påträffas såväl age som aage. Likväl omnämner Ménage, att på hans tid uttalades ordet trestafvigt i Provence. (Uti provençalskan finnes detta ord endast i sammansättning, såsom antigatge, ancienneté.)

Bellole, 71, 168, 207 och 1069. Detta ord, som ej finnes upptaget i någon af de å sidd. 71, 72 nämnda ordböcker, är bildadt af det latinska diminutivet BELLULA med flyttning af tonvigten på samma sätt som t. ex. i échandole af SCANDULA, en flyttning, som ju här var nödvändig för bildandet af ett produktivt, romanskt suffix.

Bouteilliere, 625, en feminin form af bouteiller, boutillier, *munskänk;* här i betydelsen *frikostig.* (Jfr en annan liknelse af samma slag i vers 1328.)

Cole, 277, colle, *lim.* Ordet begagnas här liknelsevis. (Jfr det af Littré från Alain Chartier anförda ex. "Elles changent si souvent leurs colles".)

Croce & mittre, 1272, crosse et mitre, *kräkla* och *biskopsmössa.* Bruket af kräkla går åt minstone till baka till 7:de årh., men först efter år 1000 anser Du C., att biskopsmössa börjat bäras af påfvar, biskopar och abbotar.

Deliure, 179, 739, egentligen ett till 1:sta konjugationen hörande, sammandraget particip. (Jfr deliuree, 868.) Angående denna sammandragning, som enligt Diez (Gram. II: 152, 153) ej är ovanlig i italienskan, se Herrigs Archiv, XXVI, 1859, sid. 287.

Defferuir, 665 och 1151. Detta ord förekommer i vår text under tvenne särskilda betydelser, som det hade i gammalfranskan, dels den af récompenser eller punir, *löna*; dels den af mériter, *förtjena.* I moderna franskan betyder ordet icke allenast *betjena, göra tjenst,* utan äfven *göra en otjenst.*

Enorter, 63 och 663. Detta verb, hvilket enligt Littré nyttjades tills i 16:de årh., angifves i ordböckerna (*Furetière, le Dic. de Trévoux, Roquefort*) såsom aktivt. Här styr det dels rent objekt (vers 663), dels objektsats jemte en dativ af pronomen (vers 63), liksom uti la "Cantilène de Sainte Eulalie", couplet vii: "El li enortet qued....' Flere ex. på verbet enorter med en dativ anföras af Diez, Altr. Sprachd., sid. 26.

Enuoifier (f'), 719 och 926, se réjouir, *fröjda sig.* (Jfr "f'enuoifier en Marie" med det bibliska "se réjouir dans le Seigneur".)

Explicit, sid. 68. Constat explicit vocabulum minime latinum esse, quamvis a latino sermone ortum, säger Du C. Förmodligen är det antingen bildadt efter INCIPIT utaf EXPLICO, eller ock förkortadt utaf EXPLICITUS (EST LIBER).

Faire, 50, 58, 83 och 85, se porter, befinna sig. (Jfr Burguy II: 167.) — Il fait, 824, opersonligt, vid angifvande af väderleken. —

Il fait a amer, 385, = amandus est. Jfr Diez, Gram. III: 239, samt Orelli, Gram. sid. 218. —

Faire, 476, 484, m. fl. tjenar att ersätta ett föregående verb, hvars konstruktion det öfvertager.

Angående denna i de romanska språken brukliga användning af FACERE såsom ett VERBUM VICARIUM se DIEZ, Gram. III: 415. —
N'avoir que faire de, 708, = ne pas avoir à faire de. (Jfr BURGUY II: 168, anm. 1.)

Goulee, 324. Beträffande detta ords betydelse, hvilken här är en annan än i det nuvarande språket, se det af LITTRÉ ur *le Roman de Renart* anförda ex., der det sammanställes med estoutie, fureur, folie. ROQUEFORT öfversätter det med: sottises proferées sans ménagement.

Iesu, 87, m. fl. Angående skrifsättet Iesu i st. f. Ihesu, såsom förkortningen ihu vanligen utskrifves, se Éléments de Paléographie, par NATALIS DE WAILLY; Paris, Imprimerie royale, 1838, 2 vol. gr. in 4°. Förre delen, sid. 607. Jfr ock monogrammet IHS.

Laidure, 1201. LE DIC. DE TRÉVOUX återger detta ord, likasom det i vers 408 förekommande laideur, med difformité, *vederstygglighet.* Deremot tillägges det betydelsen injure, *oförrätt*, hos MÉNAGE, FURETIÈRE, ROQUEFORT, RAYNOUARD, HENSCHEL, BURGUY m. fl. Le Compl. du Dic. de l'Acad. öfversätter det också med injure, men tillägger, att det efter hand till betydelsen sammanföll med laideur.

Maalot, 964 och 1150. Malot, taon, *broms.* (Se BARTSCH's Chrestomathie 331: 7, samt li Chevalier au Lyon, verserna 116—118, hvilka FURETIÈRE anför, men utan att nämna, hvarifrån han hemtat dem.) Ordet förekommer ännu dels i samma betydelse i den picardiska dialekten (enligt CORBLET), dels äfven, liksom här, användt såsom nomen proprium (enligt LITTRÉ).

Maille, 198, sammanställes här ordspråksvis med en lika lydande, mouillerad form af valoir, såsom uti: "qui vaille une maaille" och "vaillant maaille", hvilka ex. anföras af A. SCHWEIGHÆUSER uti Bibliothèque de l'école des Chartes, III: 3, 1852. Sid. 209.

Mettre, 241, tarder, *dröja.* Så öfversätter LITTRÉ det i ett ex., han hemtat från RONSARD. Jfr: ne mettre guère i folkspråket. Mettre, 248, admettre, *antaga.* Mettre ſus, 852 och 1298, imputer, *påbörda.* (Jfr BURGUY II: 130, det andra i ordningen af der anförda ex.)

Nue, 269, —?—

Nuittie, 206. Detta ord är ursprungligen ett particip nuittíe, förkortadt af nuittiée, *vorden natt;* på samma sätt det feminina adj. lie, 337, 1149, tvåstafvigt, men det maskulina liez, 1505, enstafvigt. (Se AD. TOBLER, Mittheilungen aus altfranzösischen Handschriften I; Leipzig, Hirzel, 1870, in 8°. Lexikalischer Anhang.)

Reſpons & traiz, 356. Répons = ur den Heliga Skrift hemtade ord, som uppläsas eller afsjungas af hel kör dels tvenne gånger under ottesång, dels vid annan gudstjenst, mellan sista psalmen och lofsången. Trait = korta verser, som afsjungas af korsångare under messan, mellan gradualpsalmen och evangeliet. "RESPONSORIUM" CANTUS ECCLESIASTICI SPECIES, SIC DICTUS QUOD UNO CANENTE, CHORUS CONSONANDO RESPONDEAT; "TRACTUS", QUIA TRAHENDO, I. E. TRACTIM CANITUR. IN EO VERO QUOD NULLO RESPONDENTE CANITUR DIFFERT A RESPONSORIO. (DU C.) De första traits skrefvos af S. Chrysostomi samtida S. Ambrosius och påfven S. Celestinus.

Selette, 1278, *de anklagades bänk.* Här syftas på den uti refektoriet i Bernardinerkloster vanliga straffpallen.

Taille, 468, *svärdsegg.* "A la taille, se disait autrefois d'un homme dont la tête était mise à prix." (LITTRÉ.)

Tenir, 393, 425, *behålla;* 761, *hålla före.* Se tenir, 53, 951, *afhålla sig;* 98, 341, *förhålla sig;* 225, 613, *uppehålla sig.* Tenuz, 650, 1224, *förbunden.*

Tiltre, 614, titre, *ställe, der man håller hundar i beredskap under en jagt.* (Jfr i Théâtre frç. au moyen-âge, sid. 243, uttrycket: "Je le pense en tel tiltre et en tel angle mettre que....")

Tumber, 725. Den aktiva betydelsen *fälla,* faire tomber, hade detta verb ännu i 16:de årh.; MÉNAGE anför derpå ex. ur ett arbete, som tryckts år 1554. I folkspråket har ordet sådan betydelse ännu.

